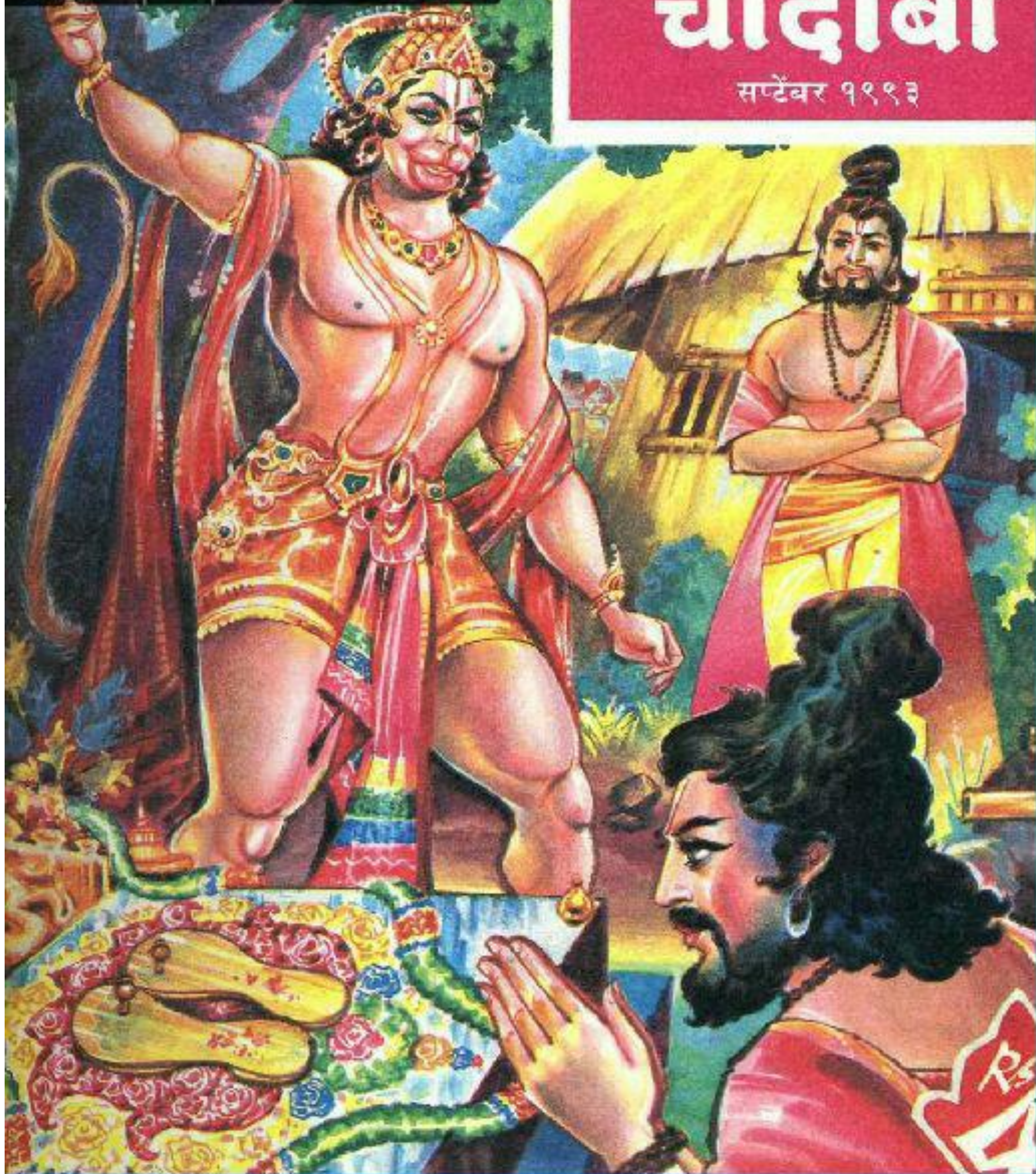

चांदोबा
सप्टेंबर १९९३

तर्कट ईश्वरी

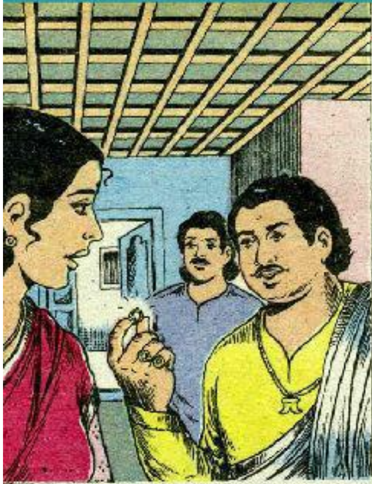
मदनपुर गावात राहणारा मोतीराम मोठा शौकीन माणूस आहे. खूप गोड गोड बोलतो. सर्वांना मदत करतो. पण लग्न झाल्यावर त्याला हे सर्व सोडून द्यावं लागलं. बायको ईश्वरी सर्वांशी मिळून-मिसळून वागत नसे. सर्वांच्या बद्दल ती साशंक असे. प्रत्येक गोष्टीतून उलटा अर्थ काढायची तिला सवय असे. याशिवाय ती फार कंजूस ही होती. यामुळे मोतीरामला नाइलाजाने आपल्या स्वभावाला मुरड घालावी लागली. अर्थात् यामुळे तो निराश झाला नाही. पण आपल्या बायकोत योग्य तो बदल व्हावा यासाठी झटू लागला.

सीताराम आपल्या काही कामासाठी त्या गावी आला होता. तो मोतीरामकडे आला नि म्हणाला—"कसं काय चाललंय मोती? खरं म्हणजे माझं काम आहे शेजारच्या गावात. केवळ तुला भेटण्यासाठी इथं आलो. तुझ्या इथे एक आठवडाभर राहून आपल्या लहानपणच्या आठवणी ताज्या कराव्यात अशी इच्छा आहे. आपले ते दिवस मी कसे बरे विसरू शकेन?"

सीताराम नि मोतीराम बाळपणचे मित्र होते. मोतीरामचे विनोदी बोलणे ऐकून सीतारामला मोठी गंमत वाटे. लहानपणी सीतारामने मोतीरामला खूप मदत केली. सीताराम स्वतः मोठा श्रीमंत होता. कालांतराने तो शहरात आला आणि मोठ्या प्रमाणावर व्यापार करू लागला. आता तो करोडपति आहे.

सीतारामचं मोतीरामकडे येणं ईश्वरीला आवडलं नाही. ती नवऱ्याला

पुष्पहास जोशी

म्हणाली–"तो जर एवढा श्रीमंत असेल तर त्याने एकाद्या चांगल्या ठिकाणी रहायला हवं होतं. मैत्रीचं सोडून द्या, तो कंजूस आहे, म्हणून आपल्याकडे येऊन राहूयलाय! एक-दोन दिवस राहिला असता तर गोष्ट वेगळी. हा तर चांगला आठवडा भर ठिय्या देऊन राहणार आहे. कोणा तरी सोम्या-गोम्याला इतके दिवस खाऊ घालायला मला नाही जमणार!"

जर याला स्वादिष्ट पक्कान्नं खाऊ घातली तर याचा येथील मुक्काम वाढेल अशी तिला भीति होती. म्हणून रोज रोज भाज्या बनवणं ही तिनं सोडून दिलं. ती तिन्ही वेळा सीतारामच्या पानात फक्त लोणचंच वाढी. असं केलं म्हणजे सीताराम लवकर जाईल असा तिला विश्वास होता. पण सीतारामला याची काही पर्वा नव्हती. ती जे काही वाढी ते तो आनंदाने खाई. असं सुकं जेवण आपल्याला का दिलं जात आहे याबाबत त्याने कधी विचारच केला नाही. दिवसभर तो आपल्या कामात गुंतलेला असे. रात्री दोन्ही मित्र उशीरा पर्यंत गप्पात रंगत. सीतारामला मोतीरामशी गप्पागोष्टी करणं फार आवडे. गप्पा मारताना मोठ्याने मधून मधून आरडा-ओरडा करणे ईश्वरीला मुळिच आवडत नसे. ती मनातल्या मनात रागावे, जळफळे.

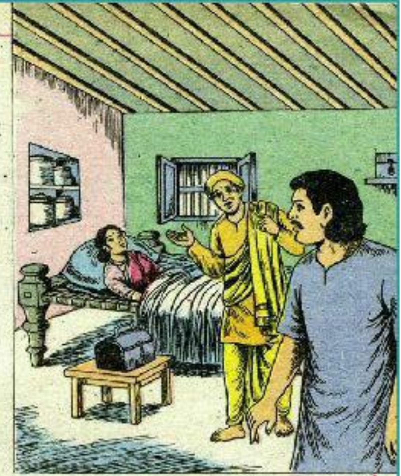
सीताराम जेव्हा जायला निघाला तेव्हा ईश्वरीला म्हणाला-"मी आपल्या मित्राला भेटायला आलो होतो. माझ्या इथे राहण्यामुळे तुला खूप त्रास झाला, तुझी गैरसोय झाली. तू मला भोजन दिलंस, ते मी जन्मभर विसरणार नाही. माझ्या मित्राची मैत्री आणि त्याच्याशी झालेल्या गप्पा यापेक्षा तुझं आतिथ्य निश्चित सरस! येताना आपल्या मित्रासाठी एक भेट आणली होती, ती स्वीकार करण्याचा अधिकार तुझाच अधिक." असं म्हणत एक सुंदर हिऱ्याची अंगठी त्याने ईश्वरीला दिली.

त्या अंगठीला एक कळ होती. ती फिरवून अंगठी कोणत्या ही बोटाच्या मापाची बनविता येई. अशी मूल्यवान अंगठी पाहून ईश्वरीला फार आश्चर्य वाटलं. तिच्या तोंडातून काही शब्द बाहेर पडेना.

जाताना सीतारामने पति-पत्नींना आपल्याकडे येण्याचे निमंत्रण दिले. काही दिवसांनी ईश्वरी आजारी पडली. उपचारासाठी सीतारामच्या गावी जायचं होतं. मोतीरामला वाटलं बरी संधि आहे. तो म्हणाला-"आपण सीतारामच्या घरी जाऊ. त्याने आपल्याला अगत्यपूर्वक बोलवले आहे." ईश्वरीने ते नाकारले.

दु:खी अंत:करणाने मोतीराम म्हणाला-"त्याने आपल्याला मोठ्या प्रेमाने बोलवले आहे, हे तू विसरलीस वाटतं?"

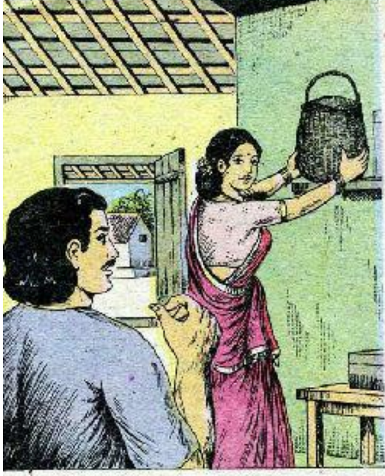
"त्यांना-आपलं स्वागत का करायचंय माहीत आहे? आपल्याला जी हिऱ्याची अंगठी दिलीय, त्याची किंमत वसूल करायची आहे त्यांना! आपल्याला त्यांच्याकडे बोलवून त्या संधीची ते वाट पहात आहेत. ते श्रीमंत असल्यामुळे आपल्याला हिऱ्याची आंगठी देऊ शकले. आपल्याला कुठे तसं काही द्यायला ऐपत आहे? आपण जर त्यांच्याकडे राहिलो तर आपल्याला ही चांगली भारी किंमतीची

भेट द्यावी लागेल. म्हणून त्यांच्याकडे रहायला न जाता आपण आपले दुसरीकडे कुठे तरी राहू." ईश्वरीने आपले तर्कट मांडले.

मोतीरामला बायकोचं बोलणं आवडलं नाही. पण बिचारा काय करणार? गप्प बसला. ते दोघे नंतर शहरात गेले, एका छोट्या खोलीत चार दिवस राहिले, वैद्य उमानंद कडून औषधोपचार करविला. दरम्यानच्या काळात शहरातील पाहण्यालायक स्थळे पाहून घेतली.

मदनपुरला परत आल्यावर मोतीराम बायकोला म्हणाला–"पाहिलंस? शहरात आपला २०० रु. खर्च झाला.

मित्र सीतारामकडे राहिलो असतो, तर याच पैशातून एकादी भेट-वस्तु खरेदी करता आली नसती? तुझ्या मूर्खपणामुळे मला आपल्या मित्रापासून दूर रहावं लागलं. मी तर म्हणेन सीतारामडे न जाऊन आपण त्याचा अपमान केलाय! सीताराम उमानंदचा मित्र आहे असं ही मी ऐकलंय. आपण सीतारामला उमानंदकडे घेऊन गेलो असतो तर बरं झालं असतं. तुझी चिकित्सा पण त्याने अधिक प्रेमाने केली असती. आपण शहरात गेल्याची वार्ता उमानंदकडून सीताराम पर्यंत पोचली असेल असं मला वाटते. हे कळल्यावर त्याला किती दुःख झालं असेल!"

यावर ईश्वरी म्हणाली—"पाहुणे घरी न आले तर आनंदच होतो, कारण त्यांच्या येण्यामुळे गैरसोय होते नि खर्च वाढतो. आपण सीतारामकडे गेलो असतो तर ते पुन्हा आपल्याकडे आले असते. एकदा एक हिऱ्याची अंगठी त्यांनी आपल्याला दिली, दुसऱ्यांदा त्याहून कमी किंमतीची वस्तु देऊन चाललं नसतं. म्हणून मला वाटतं आपण गेलो नाहीत याचा सीतारामला ही आनंदच वाटेल."

मोतीराम व्यथित अंतःकरणाने म्हणाला—"मी लहानपणापासून सीतारामला ओळखतो. तो जिथं कुठं जातो, तिथं आपल्यां प्रेमाच्या माणसांना भेटी देत असतो. ही त्याची सवय आहे. तुला समजाऊन सांगणं माझ्या ताकती बाहेर आहे."

काही दिवसानंतर सीताराम शेजारच्या गावात आल्याचं मोतीरामला समजलं. तो तेथील अतिथि-गृहात उतरला होता. हे समजल्यावर मोतीरामला फार दुःख झालं नि तो त्याला भेटायला निघाला. पण ईश्वरीने त्याला जाऊ दिलं नाही. म्हणाली—"पाहिलंत न, मी म्हणाले तसंच झालं. तुमच्या मित्राचं पितळ उघडं पडलं. आता तुम्ही काही बोलू नका." पण चार दिवसांनी सीताराम जेव्हा त्यांना भेटायला आला, तेव्हा ईश्वरी आश्चर्यचकित झाली.

आपल्या मित्राला दोष देत सीताराम म्हणाला—"मला फार वाईट वाटलं की तुम्ही दोघे शहरात येऊन माझ्या घरी आला नाहीत." नंतर ईश्वरीकडे पहात तो म्हणाला—"हा तर गाढव मूर्ख आहे. कमीत कमी तू त्याला समजाऊ शकली असतीस. काही असो, जे घडलं ते बरं घडलं नाही. म्हणून यावेळी मी तुमच्याकडे रहायला आलो नाही."

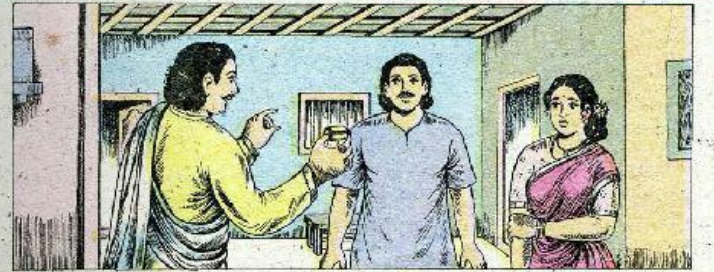
"सामान्य परिस्थितीत आम्ही तुमच्याकडे अवश्य आलो असतो. पण माझी तब्येत बरी नव्हती, म्हणून तुमच्याकडे यायला संकोच वाटला!" आपले समर्थन करीत ईश्वरी म्हणाली.

"या कैफियतीत काही अर्थ नाही. आता एकदा तुम्ही दोघांनी शहरात आलेच पाहिजे, नि माझ्या घरी निदान दहा दिवस तरी राहिलं पाहिजे. तरच मी तुम्हाला क्षमा करू शकेन." सीतारामने आपला विचार सांगितला.

मोतीराम आणि ईश्वरी म्हणाले—"येऊं, एकदा जरूर येऊं!"

तेव्हा सीताराम हसत म्हणाला—"तुम्हाला काय वाटलं मी तुमच्याशी भांडायला आलो? मुळिच नाही. मी इकडे आलोच होतो. म्हटलं आपल्या मित्राला एक छोटी भेट देऊन जावं." आणि सीतारामने एक हिऱ्याची अंगठी दिली नि निघून गेला.

आता मात्र ईश्वरीचा चेहरा पाहण्यासारखा झाला. सीतारामला काही भेट द्यावी लागेल म्हणून ती त्याच्या घरी गेली नव्हती. पण आता सीताराम त्यांच्या घरी राहिला नव्हता, तरी भेट देऊन गेला. सीताराम भेटी देई-आपलं प्रेम, मैत्री नि बंधुत्वभाव दाखवण्यासाठी! व्यापारासाठी नव्हे. हे सत्य ईश्वरीच्या लक्षात यायला बराच उशीर झाला, पण सीताराम किती चांगला माणूस आहे हे आता तिच्या लक्षात आलं. काही दिवसांनंतर ती स्वतःच नवऱ्याला बरोबर घेऊन सीतारामकडे जायला निघाली. बरोबर काही छान छान भेट-वस्तु ही तिने घेतल्या.

अधिकार पत्र

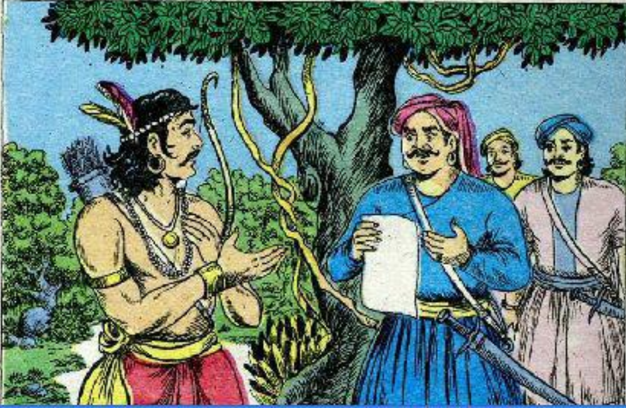
हेलापुरीच्या जंगलात शिकाऱ्यांची संख्या फार वाढली. त्यामुळे जनावरांची संख्या दिवसें-दिवस कमी होऊं लागली. राजा विद्याधरच्या जेव्हा हे लक्षात आलं तेव्हा त्याने आदेश दिला कि अधिकार-पत्राशिवाय जंगलात कुणाला ही शिकार करता येणार नाही. जर कोणी आज्ञा-भंग करील, तर त्याला कठोर शिक्षा दिली जाईल.

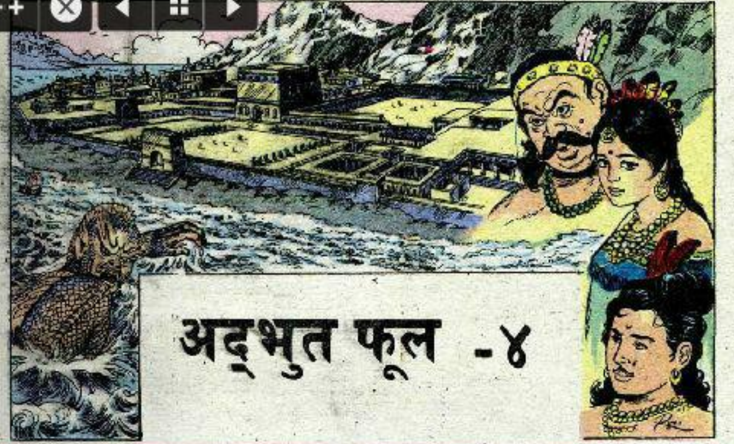
एक दिवशी जंगलात दोन शिकारी शिकार करीत होते. अनपेक्षितपणे दोन जंगल-अधिकारी तेथे पोचले आणि दोन्ही शिकाऱ्यांना त्यांनी विचारले–"राजाची मोहर लावलेलं तुमचं अधिकार-पत्र कुठे आहे?" हे ऐकताच एक शिकारी पळून जाऊं लागला. अधिकाऱ्यांनी दुसऱ्या शिकाऱ्याला तिथेच सोडलं, नि पळून जाणाऱ्या शिकाऱ्यामागे ते धाऊं लागले.

जंगलात दूर अंतरावर गेल्यावर शिकारी अधिकाऱ्यांच्या तावडीत सापडला. दमून गेल्यामुळे जोरात श्वासोच्छ्वास करीत आपल्या आतल्या खिशात ठेवलेलं अधिकार-पत्र काढून त्याने अधिकाऱ्यांना दाखवले.

राजाची मोहर लागलेलं ते अधिकार-पत्र अधिकाऱ्यांनी नीट तपासून पाहिलं नि त्याला म्हणाले–"तू उगाचच आम्हाला इतकं पळवलंस! अधिकार-पत्र तुझाजवळ होतं तर तुला पळून जाण्याची काय जरूरी होती?"

एक दीर्घ श्वास सोडून शिकारी म्हणाला–"माझ्याजवळ अधिकार-पत्र होतं, पण माझ्या मित्राजवळ नव्हतं ना!"

अद्भुत फूल -४

(माणिक्यपुरी राज्याच्या दक्षिणेकडील भागातल्या समुद्रकिनाऱ्यावरील काही गावे अचानक जमीनदोस्त होऊन तिथले लोक भयग्रस्त झाले. त्यातील काही प्राणरक्षणासाठी राजधानीकडे आले. स्वत: राजा, राजकुमारी आणि सेनापती या लोकांच्या आश्रयाची व्यवस्था करण्यात रात्रंदिवस मग्न झाले. समुद्रतटाकडे चौकशी करायला सेनापती, त्या घटनेचे पूर्ण वर्णन करताना म्हणाला की, या सर्व विनाशाच्या मुळाशी एक भयंकर दिसणारा राक्षसी प्राणी आहे अन् तो अर्ध्या रात्री समुद्रातूनच बाहेर पडला होता.)

सेनापती गंभीरसिंह सरळ राजवाड्यात पोचला. दलाधिपति वीरसिंहने सांगितलेली सर्व माहिती त्याने राजाला निवेदन केली. ते ऐकून राजा प्रतापवर्मा म्हणाला, "काय म्हणालात? राक्षसी प्राणी? अशा प्राण्यांचं वर्णन तर ऐतिहासिक गोष्टीतून सुद्धा ऐकायला मिळालेलं नाही कधी! अन् आश्चर्य म्हणजे असली, विश्वास सुद्धा न बसावा अशी गोष्ट आजच्या काळात ऐकू येतेय्! स्वत:च्या डोळ्यांनी तो पप्राणी पाहिलेला कोणीही माणूस इथे आपल्यापर्यन्त पोचलेला नाही. फक्त सैनिकांनी सांगितलेली गोष्ट दलाधिपतीने तुमच्या कानी घातली. त्यात किती तथ्य याचा आपण गंभीरपणे विचार करायला हवा!"

"होय प्रभू, दलाधिपती वीरसिंहाने जमीनदोस्त झालेली गावंच फक्त पाहिली आहेत, प्रत्यक्ष तो राक्षसी प्राणी नाही पाहिलेला! पण एवढी गोष्ट मात्र खरीच की गावं नष्ट होण्याचं कारण निसर्गाचा कोप नव्हे, दुसरंच काही तरी असलं पाहिजे. सैनिकांकडून राक्षसी प्राणी पाहिल्याबद्दल जे कळलंय, ते निराधार मानणंही बरोबर नव्हे! फक्त 'काहीतरी बकवास' म्हणून ती गोष्ट कानावेगळी करणंही बरोबर होणार नाही. आपण परवानगी दिलीत, तर मी स्वतः तिथे जाऊन, खरोखर काय घडलंय ते पाहून येईन. आपल्या देशातील जनतेवर जे महासंकट कोसळले आहे ते तर आपण प्रत्यक्ष पहात आहोत. म्हणून सैनिकांनी जे काही सांगितलं त्याची शहानिशा करणं अत्यंत आवश्यक आहे. आणि हे काम कोणी तरी जबाबदार माणसाने केले पाहिजे. म्हणून महाराज, मी स्वतःच या कामगिरीवर निघतो. हा राक्षसी प्राणी प्रत्यक्ष पाहिला पाहिजे, म्हणजे त्याच्या जाचातून सुटकेचा विचार आपण करू शकू. शिवाय आपल्या राज्यावर त्याचा अलीकडेच का एवढा कोप झाला आहे ते ही आपण जाणून घेतले पाहिजे. मूलभूत कारण आपल्याला समजले म्हणजे मग आपण योग्य ती उपाय योजना करू शकू. म्हणून महाराज मी म्हणतो या जबाबदारीच्या कामावर मी स्वतःच जातो. दुसऱ्या कोणावर हे काम सोपविणे योग्य होणार नाही." सेनापती गंभीरसिंह विनयपूर्वक बोलला.

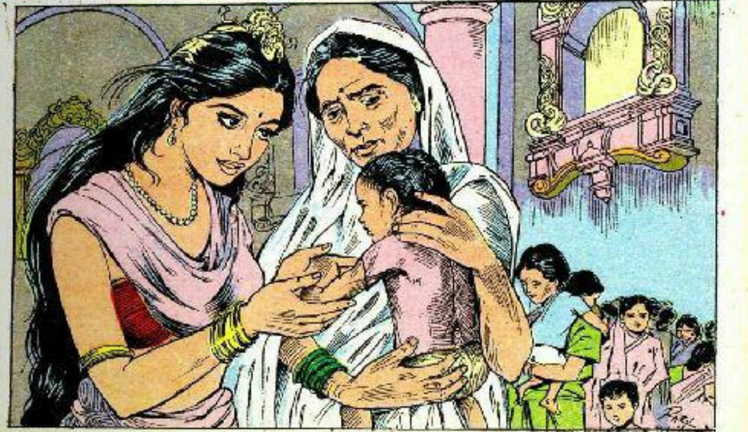
थोडा विचार करून राजा म्हणाला, "ठीक आहे, तुम्ही जा. मी लगेच राजगुरूंना बोलावून घेऊन पुढे काय करायचं, ते ठरवीन."

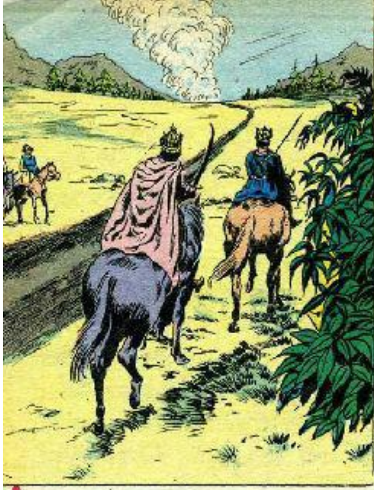
"जशी आज्ञा," म्हणून राजप्रासादाच्या पश्चिमेकडे, जिथे शरणार्थी बायका-पुरुषांची व्यवस्था केली होती, तिकडे सेनापती निघून गेला. त्याला पाहिल्याबरोबर सैनिक प्रणाम करून त्याला म्हणाले, "सर्व काही सुरळीतपणे चालू आहे महाराज! इथे कसलीच अडचण नाही. शरणार्थींची चौकशी करायला राजकुमारी ही आज आल्या आहेत."

गंभीरसिंह आतल्या खांबांच्या ओळीमधून विशाल अशा मंडपात गेला. इतक्यात अगदी सामान्य वस्त्रं परिधान केलेली राजकुमारी आपल्या दासींसह जवळच्याच एका खोलीतून बाहेर आली. सेनापतीला पाहिल्या बरोबर ती म्हणाली, "इथल्या लोकांना खाण्यापिण्याची काहीही कमतरता नाही. लहान मुलांच्या तब्येतीची ही मी चांगली काळजी घेतलेली आहे. त्यांची प्रकृति बिघडू नये याबद्दल जागरूक असायला, मी राजवैद्यांनाही सुचवलं आहे?"

"राजकुमारी, तुमच्या या वागणुकीने मलाही फार संतोष वाटतोय! विशेषतः लहान मुलांची तुम्ही जी काळजी घेताय ती खासच प्रशंसनीय आहे. या गोष्टीची आगाऊ काळजी घ्यावी हे उचितच आहे." सेनापतीने राजकुमारीचे कौतुक करत म्हटले.

राजकुमारी पुढे म्हणाली, "इथे ज्या बायका आहेत, त्या तशा सुखात आहेत पण बऱ्याच दूर रहात असलेल्या आपल्या नवऱ्यांची मात्र त्यांना चिन्ता लागून राहिली आहे. त्यामुळे एकदाच का होईना, पण फार दूर असणाऱ्या नवऱ्यांनी

इथे येअून आपल्या बायकामुलांना भेटून जावं."

"असंच करू या राजकुमारी! अुद्या संध्याकाळपर्यन्त त्यातल्या काहीजणांना इथे पाठवायची व्यवस्था करीन मी." असे बोलत सेनापती दुसऱ्या शिबिराकडे वळला.

इतक्यात दलपती वीरसिंह समोरून येअून नमस्कार करत म्हणाला, "आज आणखीही काही सैनिक जखमी होअून परतले आहेत. आपले वैद्य त्यांचा इलाज करत आहेत, पण भ्यायलेले ते सारेजण राक्षसी प्राण्याबद्दलच पुन्हापुन्हा बोलत आहेत."

"त्यांचं खरं ठरलं, तर खरोखरच आपला देश भयानक संकटात सापडलेला आहे. त्या प्राण्याला तोंड देण्यासाठी आपल्याला कदाचित इतरांचीही मदत घ्यावी लागेल. काहीही असलं तरी आता मात्र मला स्वतःलाच तिथं जाअून त्या राक्षसी प्राण्याची माहिती मिळवायला हवी. मी आता दक्षिणप्रान्ताकडेच निघतोय, तुम्हीही माझ्याबरोबर यायला हवं. संध्याकाळपर्यन्त पूर्ण तयारी ठेवा." सेनापतीने त्याला आज्ञा दिली.

तेव्हां दलपतीने विचारले, "आपल्याबरोबर सैन्यंही घ्यायचं?"

"नको, तुमच्याबरोबर तीन सैनिक घेणं पुरेसं होईल. पण आज रात्री पहाऱ्यावर जाणाऱ्या सैनिकांना मात्र नेहमीप्रमाणेच जाअू द्या. आपण स्वतन्त्रपणे निरनिराळे जाअू. आपल्या या बेताची तिसऱ्या कुणालाही खबर लागू देअू नका." सेनापतीने सूचना दिली.

त्या दिवशी दुपारी सेनापती, दलपती आणि तीन सैनिक माणिक्यपुरी राज्याच्या दक्षिण सरहद्दीकडे चालू लागले. संध्याकाळपर्यन्त ते समुद्रकिनारी पोचले. तिथे पोचल्यावर त्यांना दिसून आले की तिथली केवळ सारी गावेच नव्हे, तर झाडे झुडुपेही नाहीशी झाली आहेत! त्या ओसाड जागी संरक्षणासाठी याशिवाय आणखी काहीच नव्हते.

चौथा प्रहर सुरू होताच अुत्तरेकडे काळ्या डोंगरासारखे काहीतरी हलत आहे, असे सेनापतीला दिसून आले. तो आकार हळूहळू आपल्याकडेच येत असल्याचे त्याने दलपतीला दाखवले. आकार हळूहळू हलत-डुलत पुढे सरकत होता. इकडून तिकडे हलणारे त्याचे मस्तक झाडांवरून दिसत होते. तो जेव्हा आणखी पुढे आला, तेंव्हा त्याचे भयकारी रूप स्पष्ट दिसू लागले. त्याचे पाय ताडाच्या झाडासारखे अन् हात अजगरासारखे दिसत होते. त्या राक्षसपशूच्या भयंकर रूपामुळे सेनापतीचे हृदयही कापू लागले.

सेनापती आणि दलपती यांनी त्याच्या वाटेत काही अडथळा न आणता आपण बाजूला सरकून त्याला पुढे जाअू दिले. सौभाग्याने सैनिकही त्याच्या पायाखाली तुडवले जाण्याच्या भयाने दूर पळाले.

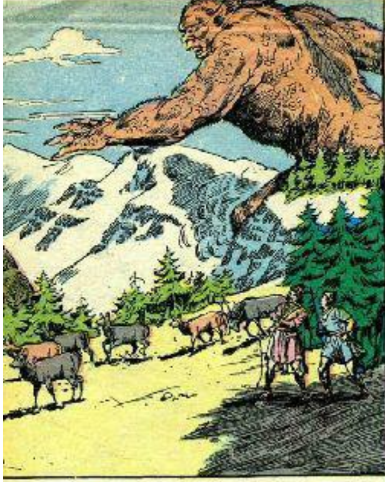
पूर्वेला सूर्यकिरणे दिसू लागता लागता तो राक्षसी प्राणी समुद्र गर्भात अदृश्य झाला.

चालत जाणारा तो पर्वताकार राक्षस पाहून सेनापतीच्या मनात आले की, या प्राण्याला कोणताही मानवप्राणी तोंड देअू शकणार नाही! प्रत्यक्षच पाहिल्यावर आता हे ही सिद्ध झाले की, हा विचित्र प्राणी मध्यरात्रीच समुद्रातून निघून

अुत्तरेकडे जातो अन् सूर्योदयाबरोबर पुन्हा पाण्यात अदृश्य होतो. त्याच्याशी लढणे अशक्य असल्याने त्याने आपल्या तीन्ही सैनिकांना राजधानीकडे परत पाठवलं. पहाऱ्यासाठी तेथे अगोदर आलेल्या सैनिकांचा काही पत्ताच नव्हता. सेनापतीने ओळखले की, ते सारेच्या सारे राक्षसाच्या पायाखाली दबून गेले असले पाहिजेत.

त्यावेळी हाच विचार करत असलेला दलपती सेनापतीला एकदम म्हणाला, "प्रभू, त्या राक्षसाशी सामना देअून आपल्या आणखी सैनिकांचे प्राण गमावणं शहाणपणाचं होणार नाही. त्यापेक्षा तो

राक्षस शहरात घुसून काही नुकसान होण्यापूर्वीच शहर वाचवण्याचा काही अुपाय योजून सावधगिरी बाळगणं जास्त योग्य होईल."

"होय, तुमचं म्हणणं अगदी योग्यच आहे. आता कोणत्या अुपायाने राक्षसाला शहरप्रवेशापासून रोखता येईल हाच विचार करायला हवा. त्यासाठी काही योजना बनवायला हवी. जमलं तर त्याच्या नाशाचाच अुपाय शोधला पाहिजे. आता आपण राजधानीत जाअून महाराजांना आपलं म्हणणं सांगू या. आज रात्री इथे सैनिकांना पहाऱ्यावर पाठवायची आवश्यकता नाही. अुद्या सकाळी पुन्हा तुम्ही इथे येअून त्या राक्षसाच्या पावलांचे ठसे कुठे आढळले तर पाहून ठेवा." असे बोलत सेनापती आपल्या घोड्यावर आरूढ झाला. दलपतीनेही त्याचे अनुकरण केले, अन् दोघेही राजधानीला गेले.

सेनापती राजवाड्यात पोचला, तेंव्हा महाराज प्रतापवर्मा राजगुरू गौरीनाथशी काही विचारविनिमय करत होते. सेनापती दिसल्याबरोबर राजाने, तो राक्षसप्राणी स्वतः पाहिला की नाही, याबद्दल त्याच्याकडे विचारणा केली. राजाच्या स्वरात आतुरता पुरेपूर भरलेली होती.

"होय महाराज, सैनिकांच्या सांगण्यात जराही अतिशयोक्ति नव्हती. तो प्राणी नक्कीच राक्षस असला पाहिजे." असे म्हणून सेनापतीने दक्षिण समुद्रतटावर पाहिलेल्या दृश्याचे सविस्तर वर्णन केले. "तो राक्षसी प्राणी अर्ध्या रात्री समुद्रातून बाहेर पडून सरळ अुत्तरेकडे जातो आणि सकाळ होता होता पुन्हा समुद्रात विलीन होतो. आपल्यापैकी कोणातही त्याला मारण्याची.शक्ती असणे शक्य नाही."

हे बोलणे ऐकून राजा गंभीरतेने विचार करू लागला. इतक्यात राजगुरु म्हणाले, "महाराज, चन्द्रकेतुला कुलश्रेष्ठ पुजाऱ्याकडून शाप मिळाला. माझा

अंदाज आहे की, तो चन्द्रकेतूच या रूपात प्रकट झालेला आहे. क्वचितच आढळणारी 'शताब्दि फुलं' आपल्या राज्यातल्या अुत्तरेकडेच असल्याने, राक्षसरूपातला चन्द्रकेतु तिकडे आकर्षित झालेला असावा. अशा स्थितीत ती 'शताब्दि फुलंच' आपलं रक्षण करू शकतील."

"पण ती विचित्र फुलं आपले रक्षण कसं काय करू शकतील? आपण तर म्हणाला होतात की, ती फुलं आपल्यावर गंडांतर आणतील? मग हे कसं शक्य होईल गुरुदेव?" राजाने आश्चर्य प्रकट केले.

"कुलश्रेष्ठ पुजाऱ्याकडून शापित झालेला चन्द्रकेतु आता या भूमीवर राहू शकणार नाही. त्याला ती विचित्र फुलंच माणिक्य पुरीकडे आकर्षित करत आहेत. आपण जर ती फुलं त्या राक्षसाच्या- म्हणजेच चन्द्रकेतुच्या- निवासस्थानी समुद्रात नेअून टाकली, तर त्या नरराक्षसाच्या आपल्याकडे येण्याच्या भयातून आपली मुक्तता होईल की नाही? आता फक्त हे साहसी कृत्य आपणापैकी कोण करू शकेल, हेच पाहायचं आहे." राजगुरूने आपले म्हणणे स्पष्ट केले.

गुरुदेवांच्या या बोलण्याने राजाला श्रृंग्माय पर्वतावरील त्या अुत्तुंग जातीच्या

लोकांची आठवण झाली. वसंतोत्सवात येअून विविध स्पर्धांत विजय मिळवणारा युवक उत्तुंग व त्याचे दोस्त यांची राजाला अकस्मात् आठवण झाली अन् त्यांनी आपल्याला मोठ्या आदराने आपणाकडे येण्याचे आमंत्रणही दिल्याचे स्मरले. निरनिराळे खेळ खेळताना तो युवक किती तरतरीत व तेजस्वी दिसत होता! खेळताना तो चपळाईने इतक्या वेगवान हालचाली करी, की तिथे एकच अुत्तुंग नसून एकाच वेळी अनेक अुत्तुंग अुपस्थित असल्याचा भास अुत्पन्न होत होता! इतका शूर असूनही तो विनयशीलही किती होता. वसंतोत्सवातला 'विजयी

वीर' म्हणून जाहीर झाल्यानन्तर त्याने किती विनयाने तो शताब्दि फुलांचा गुच्छ राजकन्येला अर्पण केला होता. आपले शिपाई व दलाधिपती त्या फुलांची रोपे आणण्यासाठी श्रृंग्माय पर्वत प्रान्तात गेले असता या अुत्तुंग जमातीच्या लोकांनी त्यांचे किती प्रेमाने स्वागत केले होते! शंभर वर्षांनी एकदा फुले लागल्यानन्तर नवीन रोपे येण्यास आणखी दोन वर्षे वाट पहावी लागली. तेव्हां ती रोपे देण्यास आपण असमर्थ असल्याने त्यांना किती वाईट वाटले होते. तरीही राजकन्या नाराज होअू नये म्हणून पुन्हा खूप कष्ट करून आणखी काही फुले मिळवून रोपांऐवजी ती फुलेच त्यांनी पुन्हा शिपायांहाती पाठवली होती. राजकुमारीला भेटीदाखल ती फुलं देणारा युवक हा अुत्तुंगच असल्याने हे काम त्याच्यावरच सोपवावे असे राजाच्या मनात आले. संकट टाळण्याचा हाच एक अुपाय आहे, असे त्याला वाटले. लगेच आपले मस्तक हलवून सेनापतीकडे वळत राजा त्याला म्हणाला, "मी आपल्या राज्यरक्षणासाठी अुद्याच श्रृंग्माय पर्वताकडे जाणार आहे. माझ्याबरोबर दलपती वीरसिंह आला, तर पुरेसे होईल." नंतर राजगुरूंना अुद्देशून राजा म्हणाला, "गुरुवर, माझी ही यात्रा सफल व्हावी असा आशिर्वाद द्या मला." अन् आशिर्वादासाठी राजाने आपले मस्तक झुकवले.

"राजा! हा निर्णय अगदी योग्य असाच आहे. राज्यरक्षणासाठी सदा सन्नद्ध असणाऱ्या अन् त्यासाठी प्राणही द्यायची तयारी असणाऱ्या अुत्तुंगजातीच्या लोकांकडून तुझा हा अुद्देश पूर्ण होईल. लैरंबीमातेचे आशिर्वाद नेहमी तुला लाभोत व ती तुझ्या प्रजेचं रक्षण करो!" असे म्हणून राजगुरूने राजाला आशिर्वाद दिला.

क्रमशः

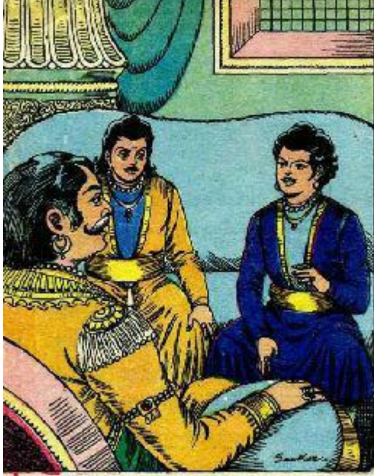

अजेयचा जय

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा झाडापाशी आला, त्याने झाडावरून प्रेत उतरवले व वेताळ बोलू लागला —"राजा, एका वेदांती नि तपस्वी अजेय नावाच्या राजकुमाराची गोष्ट मी तुला सांगतो. हा राज्याच्या प्रलोभनात गुरफटून आपला नाश करून घेतो. गोष्ट ऐकताना तुझा थोडा श्रम-परिहार ही होईल."

अरूणगिरीचे महाराज विक्रमसेन यांना दोन मुलगे होते-अजेय नि विजय. अजेय लहानपणापासूनच वेदान्ताकडे झुकलेला होता. पण विजय त्याच्या अगदी विरूद्ध स्वभावाचा होता. राजा बनण्याची जबरदस्त आकांक्षा त्याच्या मनात होती.

सोळा वर्षांचा असतानाच अजेय सर्व विद्या-पारंगत झाला. त्याला युवराज म्हणून घोषित करण्याची वडिलांची

इच्छा होती. पण विजय म्हणाला–"पिताजी, अजेय वयाने मोठा असला तरी राज्य-कारभार करण्याची ताकत त्याच्यात नाही. तो तर आहे एक वेदांती दार्शनिक!"

त्यावेळी तेथे हजर असलेला अजेय म्हणाला–"राजा जनक वेदांती होता. पण त्याने राज्य-कारभार उत्तम रीतीने केला. विजय, तू ही थोडा वेदांत शिकलास तर बरे होईल."

"कुठल्या ही विषयाचं अर्धवट ज्ञान योग्य नव्हे. मी असं मुळिच करणार नाही. वेदांती असून ही तुझ्या मनात राजा होण्याची इच्छा असेल तर तू कसला रे वेदांती?" कठोरपणे विजय अजेयला म्हणाला.

यावर हसून अजेय म्हणाला–"मला आपल्या वेदांती असल्याचा कधीच गर्व नव्हता नि नाही. पिताजीच मला युवराज बनवू इच्छितात. तू का त्यांच्या इच्छेच्या आड येतो आहेस?"

राजा विक्रमसेनने विजयच्या पाठीवर हात ठेवीत म्हटले–"विजय, बोलण्यात तू अजेयला जिंकू शकणार नाहीस. तुम्ही दोघांनी राम-लक्ष्मणाप्रमाणे एकमेकांवर प्रेम करावं अशी माझी अंतःकरणपूर्वक इच्छा आहे. तुझी राजा बनण्याची इच्छा योग्य नाही. कारण मोठ्या मुलाने राजा होणं न्यायसंगत आहे. असंच आता पर्यंत सर्वत्र घडत आलेलं आहे."

"पिताजी, माझा सामर्थ्यावर विश्वास आहे. संप्रदाय काही ही असो." विजयने आपला विचार सांगितला.

यावर अजेय म्हणाला–"विजय, जर सामर्थ्यावर खरोखर तुझा विश्वास असेल, तर आपल्याला देशातील सर्व युवकांसाठी एक स्पर्धा योजली पाहिजे."

अजेयच्या या प्रस्तावावर काय बोलावं हे विजयला सुचेना. त्याचा चेहरा पडला. भावाची पाठ थोपटीत अजेय म्हणाला –"म्हणूनच मी तुला म्हणतो-थोडा वेदान्त शीक. त्यामुळे तर्क-ज्ञान वाढते."

विजय चिडून म्हणाला–"राजाला बाहु-बलाची आवश्यकता असते. तर्क करायला मंत्री-गण असतातच. परीक्षेच्या आधारे मोठ्यांनी निर्णय घ्यावा की राजा बनायला कोण अधिक योग्य आहे?"

विजयचा प्रस्ताव अजेयने मान्य केला. परंतु अजून ही विजय सर्व युद्ध-विद्यात परिपूर्ण नव्हता. म्हणून अजेयनेच सुचवलं की ही स्पर्धा दोन वर्षांनंतर घेतली जावी.

या दोन वर्षांत विजयने खूप मेहनत केली. सर्व प्रकारच्या युद्ध-विद्यात तो तरबेज झाला. गुरूंनी त्याची खूप तारीफ केली. एक दिवशी अजेय बरोबर त्याची स्पर्धा झाली, पण त्यात त्याचा पराजय झाला.

इतकं सगळं घडल्यावर आता अजेयला विजय म्हणाला–"युद्ध-विद्यात तू असा पारंगत आहेस, तेव्हा तुला राज्याची आकांक्षा नाही यावर मी कसा विश्वास ठेवावा?"

सामर्थ्य, निस्वार्थता आणि वेदांती विचार यांचे सुरेख मिश्रण ज्याच्यात असेल तोच आदर्श राजा बनू शकेल. राजा होण्याची महत्त्वाकांक्षा तर मला नाही, पण मी राजा झालो तर पिताजींना आनंद होईल. प्रजा पण सुखी होईल. म्हणून माझी राजा बनण्याची इच्छा आहे.

शेवटी अजेयलाच राजा बनवण्याचा निर्णय विक्रमसेनने केला. विजयने पुन्हा विरोध केला. आता वडिलांनी त्या विरोधाची पर्वा केली नाही. तेव्हा विजय आपल्या आईकडे जाऊन म्हणाला–"मातोश्री, मला राजा होण्याची फार इच्छा आहे. जर माझी ही इच्छा पूर्ण झाली नाही, तर मी एकाद्या वेळी बंड करीन."

महाराणीने समजाऊन सांगण्याचा प्रयत्न केला–"तू राजद्रोह केलास तर तुला नक्कीच मृत्युदंड भोगावा लागेल. दोन भावात जो मोठा असतो, तोच राजा बनण्याचा अधिकारी असतो."

पण विजय म्हणाला–"ते शक्य नाही.

सैन्यातील बरेच लोक माझ्या बाजूला आहेत. सेनापतींचा विचार काही समजत नाही. मी राजा व्हावं अशी माझ्या अनेक मित्रांची इच्छा आहे. मी जर बंड करून उठलो तर निःसंशय मीच राजा होईन.''

मुलाचं हे बोलणं ऐकून आई घाबरली आणि सर्व गोष्टी राजाच्या कानांवर घातल्या. आपला धाकटा मुलगा राजा होण्यासाठी बंडाळी करू इच्छितो हे जेव्हा राजा विक्रमसेनला समजलं, तेव्हा तो रागाने लाल झाला. त्याने दोन्ही मुलांना बोलवलं आणि विजयला धमकावलं– ''तू जर राजद्रोह केलास, तर तुला कठोर शिक्षा दिली जाईल हे लक्षात ठेव.''

अजेयने राजाला प्रार्थना केली की– ''पिताजी, आपण काळजी करू नका. विजय जे काही करीत आहे, त्या सर्वांवर माझं लक्ष आहे. विजय ज्यांना ज्यांना भेटतो, त्यांना मी ही भेटतो. विजयला विरोध करण्याची त्यांना भीति वाटते, म्हणून केवळ ते त्याला मदतीचे आश्वासन देतात. पण मी राजा बनावं अशीच त्या सर्वांची इच्छा आहे. आपण विजयला क्षमा करावी.''

''पण राजा होण्याची याला महत्त्वाकांक्षा आहे. जर वेळीच याला शिक्षा न दिली, तर एक दिवशी हा बंड करून उठेल!'' विक्रमसेन म्हणाला.

अजेयने आपला विचार सांगितला– ''मला खरोखर राजा होण्याची इच्छा नाही. पिताजी, आपण विजयला राजा बनवा आणि एक वर्ष भर राज्यकारभार चालवण्याची संधि त्याला द्या. जर प्रजेने त्याचे शासन मान्य केले, तर त्यालाच राजा म्हणून कायम करा.''

अनिच्छेने का होईना विक्रमसेनने अजेयचा प्रस्ताव मान्य केला. विजयने एक वर्षभर राज्य-संचालन व्यवस्थितपणे केले, आणि यशस्वी राजा म्हणून तो प्रसिद्ध झाला.

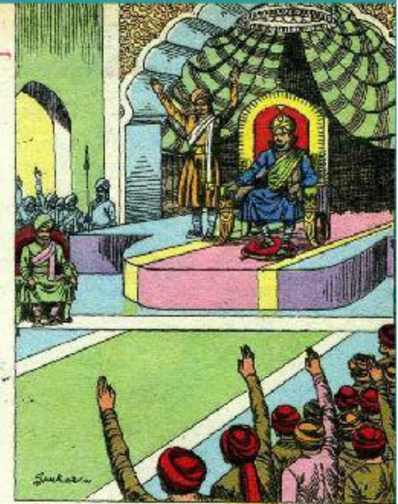
अशात अजेयने एकदा एक बैठक आयोजित करून आपला विचार सर्वांपुढे मांडला–''विजय राज्य-शासन चांगलं करू शकतो हे आता सिद्ध झालं. आता त्यालाच राजा बनवून माझी जंगलात जाण्याची इच्छा आहे.''

सर्व उपस्थित लोकांनी एकमताने जाहिर केले की अजेयनेच राज्य-शासन केले पाहिजे. लोकांचा निर्णय ऐकून विजयचा चेहरा पडला. त्याने लोकांना विचारलं–''माझ्या सामर्थ्यावर आपला विश्वास नाही का?''

उपस्थित लोक म्हणाले-''विजयच्या मागे अजेय असेल तरच ते सामर्थ्य उपयुक्त ठरेल. अजेय नसेल तर विजय समर्थ शासक होऊच शकणार नाही. अजेयहून अधिक समर्थ माणूस धुंडून ही सापडणार नाही.''

तेव्हा अजेय सर्वांना उद्देशून म्हणाला -''मीच तर या राज्याचा खरा राजा आहे. विजय माझा प्रतिनिधि बनून राहील. मी जंगलात जाऊन तपश्चर्या करीन आणि अतींद्रिय शक्ति प्राप्त करून आपल्या देशाचं रक्षण करीन. विजयच्या राज्य-कारभारात काही चूक झाली नि त्यामुळे कोणावर अन्याय झाला तर त्याने न्यायासाठी माझ्याकडे यायला हरकत नाही. हाच माझा अंतिम निर्णय आहे!''

विजय राजा झाला. पण एवढ्याने त्याला संतोष झाला नाही. विजय

अजेयचा प्रतिनिधि आहे असेच सर्व लोक समजत. अजय स्वतः महाशक्तिशाली आहे. जर तपोबलाची ही त्याला साथ मिळाली तर आपल्याला नक्कीच धोका आहे. विजयच्या मनात ही शंका घर करून राहिली. त्याने प्रथम तुरुंगातल्या काही अट्टल कैद्यांना मुक्त केले आणि जंगलात जाऊन अजेयला मारून टाकण्याची त्यांना आज्ञा दिली. अजेयचे तपोबल व त्याची धार्मिक प्रवचने यांनी प्रभावित होऊन ते त्याचे शिष्य बनून गेले. आता आपल्या थोरल्या भावाचा तपोभंग करण्यासाठी विजयने अप्सरांहून सुंदर अशा युवती अजेयकडे पाठविल्या.

अजेयने आपल्या शिष्यांशी त्यांचे विवाह करविले नि धाकट्या भावाला निरोप पाठविला की अजून ही काही शिष्य अविवाहित आहेत, त्यांच्यासाठी आणखी काही कन्या पाठवाव्यात.

आपण अजेयवर जय मिळवू शकत नाही हे विजयच्या लक्षात आले. त्याला माहीतच होतं की प्रजा अजेयच्या तुलनेत त्याला तुच्छ समजते. म्हणून त्याने राज्यात दवंडी पिटवली की 'मी विजयचा प्रतिनिधि नाही, मीच या राज्याचा खरा राजा आहे!'

काही मंत्री, राजप्रतिनिधी व राजसेवकांनी या घोषणेचा विरोध केला. त्या सर्वांना विजयने राज्यातून बाहेर घालविले. ते सर्व जण जंगलात अजेय कडे आले. अजय त्यांना म्हणाला– "विजयच्या राज्य-कारभारात मी ढवळाढवळ करू इच्छित नाही. त्याच्या शिस्तीत जर आपणास त्रास होत असेल तर आपण इथे माझ्यापाशी रहा. इथे तुम्हाला कशाची कमतरता पडणार नाही.

हळू हळू विजयच्या राज्यात अत्याचार वाढू लागले. त्यामुळे राज्य सोडून जंगलात जाणारांची संख्या वाढू लागली. अजेयने त्या सर्वांना आश्रय दिला. इतक्या अधिक संख्येने येणाऱ्या लोकांच्या सर्व गरजा भागविणं काही सोपं काम नव्हतं. अजेयने आपल्या तपोबलाच्या साहयाने एका अमोघ वट-वृक्षाची निर्मिति केली. हा वृक्ष ज्याला जे पाहिजे ते देऊ लागला.

एके दिवशी विजय काही सैनिकांसह जंगलात अजेय जवळ आला, आणि म्हणाला–"इथे तू सर्व अपराध्यांना आधार देत आहेस. तुझ्यावर मी राजद्रोहाचा आरोप करतो. बोल, यावर तुझं काय म्हणणं आहे?"

विजयच्या या प्रश्नावर अजेयला खूपच राग आला. आणि तो म्हणाला "वा! मीच तर या देशाचा खरा राजा. तुझ्या या आरोपाचं मी खंडण करण्याची मुळिच आवश्यकता नाही. ताबडतोब तू राज्य सोडून चालता हो." आपल्या सैनिकांच्या साहयाने विजयने अजेयच्या आश्रितांना कैद करण्याचा प्रयत्न केला. अजेय जरा ही डगमगला नाही. त्याने वटवृक्षाकडे पाहून एक चुटकी वाजवली. त्यासरशी वृक्षाच्या फांद्या आणि पारंब्या यातून असंख्य सैनिक निर्माण झाले. त्यांनी विजयला आणि त्याच्या सर्व सैनिकांना कैद केलं.

तेव्हा अजेयला फार आनंद झाला आणि त्याने आज्ञा दिली-"हा विजय देशद्रोही आहे. याला देशाच्या सरहद्दीबाहेर हाकलून द्या."

या घटनेनंतर अजेय जंगल सोडून राजधानीत आला आणि आपला राज्याभिषेक करवून तो अरुणगिरीचा राजा झाला.

वेताळाने विक्रमादित्याला ही गोष्ट ऐकवली आणि म्हणाला-"राजा, अजेय सारखा वेदांती, संयमी, शांतगुणी माणूस इतका बदलतो, याचे कारण त्याच्या मनातील राजपदाचा लोभच नाही का? त्याने अनेकदा विजयला क्षमा केली. धाकट्या भावाने त्याच्यावर राजद्रोहाचा आरोप करताच त्याने त्याला बंदी बनवलं. इतकं सर्व काही केल्यावर विजयला राज्याबाहेर घालवणं आणि स्वतः राजा बनून सिंहासनावर बसणं

राजपदाचा मोहच नाही का? त्याने असे करणे गैर नव्हे का? या स्वार्थीपणामुळे त्याचे सर्व सद्गुण मातीमोल होत नाहीत? हा अजेयचा परजयच नाही का? या माझ्या शंकेचं समाधान जाणून-बुजून तू केलं नाहीस, तर तुझं डोकं धडावर राहणार नाही हे मी सांगण्याची आवश्यकता नाही."

राजा विक्रमादित्य म्हणाला—"स्वार्थ, लोभ व क्रोध या तामसिक गुणां पलीकडे पोंचलेल्या ज्ञानी सत्पुरुषाची तुलना सामान्य माणसा बरोबर करणं इष्ट नव्हे. त्याचं खंडण अथवा त्याची प्रशंसा ही योग्य नव्हे. ज्ञानी व विवेकी माणसाला कधी कधी लोक-कल्याणासाठी फार कठोर वागावे लागते. परिस्थितीकडे पाहून जर असे न केले तर त्या माणसाला ज्ञानी वा विवेकी म्हणता येणार नाही. आरंभी विजयची राजा होण्याची इच्छा वैयक्तिक होती, पण तो जेव्हा राजा झाला जेव्हा आपला भाऊ आपल्या मार्गातील धोंड आहे असं त्याला वाटू लागलं, म्हणून त्याने आपल्या प्रजेवर अत्याचार करायला सुरुवात केली. अजेयने बरेच दिवस वाट पाहिली की आपल्या भावाच्या प्रवृत्तीत बदल होईल, पण तसे जेव्हा घडले नाही तेव्हा त्याला नाइलाजाने विजयला राज्याबाहेर काढावे लागले. राजद्रोह हा राज-परिवार व राजाश्रित लोकांपुरता मर्यादित असतो, पण विजय आपल्या प्रजेचाच शत्रु बनला आणि त्याने देशद्रोह सुरू केला. राजापेक्षा राज्य हे अधिक पवित्र असते. म्हणूनच आपल्या भावाला केवळ राजद्रोही नाही तर देशद्रोही ठरवून आपण स्वतः राजा बनला."

अशा रीतीने राजाचा मौन-भंग झाल्यावर वेताळ शवासह अदृश्य झाला आणि झाडावर जाऊन बसला.

कल्पित

वसुंधरेच्या एका कथेवर आधारित

चान्दोबा पुरवणी-५७

भारतातील पशुपक्षी

ससाणा

आन्तरराष्ट्रीय खेळांच्या अुत्सवांच्या सुरुवातीला विश्वशांतीची कामना मनात बाळगून कबुतरे अुडवली जातात. ही प्रथा खूप दिवसांपासून प्रचलित आहे. पूर्वीच्या काळी दूरदूरच्या प्रान्तात लेखी बातम्या पोचविण्यासाठी कबुतरांचा अुपयोग केला जात असे. पोपटांना भाषा शिकवण्याची ही पद्धत अस्तित्वात आहे. त्याचप्रमाणे इतर पक्ष्यांची शिकार करण्यासाठी ससाण्यांना प्रशिक्षण दिले जाते. ससाणा आकाशात खूप अुंचावरून अुडतो आणि खाण्यायोग्य एकादा पक्षी आढळताच एकदम झडप घालून, त्याला पकडून खाअून टाकतो. मजबूत शरीराचा अन् टोकदार पंखांचा हा पक्षी ताशी २८० कि. मी. वेगाने अुडू शकतो, असे मानले जाते.

अुत्तर भारतात 'पहीत' म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या या ससाण्यांचा अुपयोग राज-परिवारातील माणसे करत असत, आणि त्यांच्या करवी पक्ष्यांच्या शिकारीचा खेळ खेळत असत. अुडणाऱ्या पक्ष्याला झटकन् पकडून तो एकाद्या झाडावर जाअून बसतो. नन्तर प्रथम त्या पक्ष्याचे पंख काढून टाकून मोठ्या आवडीने त्याला खाअू लागतो.

जगात ससाण्यांच्या जवळजवळ ७० जाती आहेत, असे मानले जाते. त्यांच्या नाकाच्या बाजूचा, वरचा जबडा दृढ अन् धारदार असतो. पहीत जातीच्या ससाण्यांची डोकी काळ्या रंगाची व रेषा असणारी अशी असतात. त्यांचे पंख रुंद असतात. खालची पोटाकडची बाजू फिक्या गुलाबी किंवा लाल रंगाची असते. काही ससाण्यांच्या पोटाच्या खालच्या बाजूवर काळ्या रेषा असतात.

माणसांचा संपर्क नसेल अशा पर्वत शिखरांवर हे ससाणे आपली घरटी बनवतात. दरवर्षी निराळ्या जागी घरटे बनवून त्यात ते अंडी घालतात. नर ससाण्यापेक्षा मादी ससाणा आकाराने मोठी असून, ती एका वेळी फिक्या लाल रंगाची तीन चार अंडी घालते.

आधुनिक भारतातील साहित्य :

भारत-पाकिस्तानच्या फाळणीपूर्वीचे दिवस. पुरो ही तरुणी पंजाब प्रान्तातील एका खेड्यात रहात असे. जवळच्याच गावच्या रामचन्द्र नावाच्या एका युवकाशी तिचे लग्न ठरले. आपल्या वैवाहिक जीवना-बद्दलची स्वप्ने रंगवत असतानाच एके दिवशी रशीद नावाच्या एका मुसलमान तरुणाने तिचे अपहरण केले!

पुरोचे आजोबा सावकारी करत असत. त्यांनी रशीदच्या आजोबांच्या कुटुंबाची खूपच छळणूक करून त्यांना पार धुळीला मिळवले होते. या गोष्टीचा सूड घेण्यासाठीच रशीदने पुरोला पळवून नेले होते.

रशीदच्या घरातच डांबून ठेवलेल्या पुरोने काही दिवसांनी रात्री तेथून पळ काढला व ती आपल्या घरी गेली.

अमृता प्रीतमची गोष्ट 'पिंजरी'

परंतु आपल्या घरातच तिचा फार अपमान केला गेला! कारण ती स्वतः एक हिन्दू स्त्री असून, तिला पळवून नेणारा होता एक मुसलमान! तिला आपल्या घरात ठेवले, तर समाज आपल्या कुटुंबावर बहिष्कार टाकेल, आपली मान-मर्यादा धुळीला मिळेल—अशा विचारने घरातल्या वडीलधाऱ्यांनी पुरोला घरात ठेवून घ्यायला सरळ सरळ नकार दिला! तिचा विचारीचा अन्य मार्गच खुंटल्यामुळे ती घर सोडून निघून गेली. परन्तु रशीदने तिला आपल्या घरी आश्रय दिला व तिच्याशी विवाह केला. ते दोघेही दुसऱ्या गावी निघून गेले.

इकडे पुरोच्या बहिणीचे रामचन्द्रशी लग्न झाले. रामचन्द्रची बहीण लाजो हिने पुरोच्या भावाशी लग्न केले.

पुरोचे मात्र आपल्या माहेरच्यांशी काहीच संबंध राहिले नाहीत. तिची सारी नातीच तुटली. पुरोचे नाव आता 'हमीदा' असे झाले होते. रशीदचे तिच्यावर अपार प्रेम होते अन् तो मोठ्या प्रेमाने तिचा सांभाळ करत होता. पुढे त्यांना एक मुलगाही झाला. अशीच बरीच वर्षे अुलटून गेली.

भारत-पाकिस्तानची फाळणी झाली अन् देशात सर्वत्र भांडण-तंटे सुरू झाले. विविध प्रान्तातले हिन्दू-मुसलमान एकमेकांच्या कत्तली करू लागले. पुरो जिथे रहात होती, तो भाग पाकिस्तानात अन्तर्भूत झाला. तेथील हिन्दूंना धाक दाखवून तेथून हाकलण्यात येअू लागले. त्यातील काहीजण घाबरून एका मोठ्या घरात लपून बसले. गुंडांनी त्या घराला आग लावून दिली; परन्तु ऐन वेळी पोलिसांनी येअून त्यांना वाचवले. तरीही मदत मिळेपर्यन्त तीन माणसे जळून मेलीच. जे जगले-वाचले, त्यांना भारतात पाठवून देण्यात आले. पण जी तीन माणसे मेली, त्यांच्या हाडांचे सापळे तिथेच पडून राहिले. जे हिन्दू पोलीस-संरक्षणात गाव सोडून निघाले, त्यांनी रात्र पुरोच्या गावातच काढली. ज्याच्याशी आपला विवाह होणार होता, तो रामचन्द्र पुरोला त्या लोकांच्यात दिसला. तिच्या भावाची बायको लाजो, हिचा काही पत्ता लागत नसल्याची वार्ता तिला त्याच्याकडून समजली.

सकाळीच सारे हिन्दू भारताकडे निघाले, इकडे पुरो लाजोचा शोध घेत होती. तिला लाजो एका विधवेच्या घरी आढळली. त्या म्हातारीचा मुलगा या सुंदर मुलीशी जबरदस्तीने निकाह करायच्या विचारात होता.

पुरोने रशीदच्या मदतीने लाजोला वाचवले व तिला आपल्या भावाच्या हवाली केले. हा तिचा सख्खा भाअूच होता.

पुरोच्या भावाने तिला असा सल्ला दिला की, 'तिला भारतात पळून जायला ही चांगली संधी आहे, अन् तीही शेवटचीच. तेव्हा ही संधी हातची सोडू नये,' पण पारो काही आपल्या पतीला सोडून जायला राजी नव्हती. रशीदने सूड घेण्यासाठी तिचे अपहरण केले होते हे खरेच; पण आता त्याचे तिच्यावर फारच प्रेम होते व तो तिची खूप काळजी घेत होता.

लूटमार व गुंडगिरीला बळी पडून हाडांचे निर्जीव सापळे बनणाऱ्या स्त्रियांच्या विषादपूर्ण परिस्थितीचे प्रतिबिम्ब म्हणजे 'पिंजारी' (अस्थिपंजर). हीच या कादम्बरीची मुख्य कथावस्तु आहे.

पंजाबची प्रमुख लेखिका अमृता प्रीतम यांनी ही कादम्बरी लिहिली आहे. समाजाच्या चालीरीति व घडामोडींचे अगदी हुबेहूब वर्णन लेखिकेने या कादंबरीत केले आहे; अन् म्हणूनच अगदी समर्पक असे 'पिंजारी' हे नाव त्यांनी दिले आहे. अमृता प्रीतम यांना साहित्य अकाडेमीचा 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' ही मिळालेला आहे.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. दुखवटा व्यक्त करण्यासाठी खिश्चन लोक काळे कपडे घालतात. चीनचे रहिवासी यासाठी कोणता रंग वापरतात?
२. मुंबईचे 'गेट वे ऑफ इंडिया' कोणत्या राजाच्या सन्मानार्थ उभारण्यात आले?
३. व्हिक्टोरिया राणीचे इंग्लंडवर अनेक वर्षे शासन चालू होते. तिने किती वर्षे राज्य केले, हे माहीत आहे?
४. 'कबूकी' ही नृत्य-नाटक-शैली कोणत्या देशाची आहे?
५. अमेरिकेच्या संयुक्त राष्ट्रांपैकी एका राष्ट्राने सर्वात अगोदर स्वातन्त्र्याची घोषणा केली. परन्तु त्या राष्ट्राने अमेरिकेच्या संविधानाला संमति मात्र सर्वात शेवटून दिली. ते राष्ट्र कोणते?
६. इंग्रजांनी १७८८ मधे ऑस्ट्रेलियातील एका नगराला 'कैद्यांची वसाहत' म्हणून घोषित केले. ते नगर कोणते?
७. आफ्रिकेतील कोणता देश जवळजवळ दोन हजार वर्षांपूर्वी पासून स्वतन्त्र आहे?
८. २,४०० वर्षांपूर्वी कोणत्या ग्रीक तत्ववेत्त्याला मृत्युदंड देण्यात आला?
९. आपल्या देशात सर्वात अगोदर प्रकाशित झालेल्या 'बंगाल गॅजेट' नावाच्या साप्ताहिक पत्रिकेचा प्रकाशक कोण?
१०. चीनवर शासन करणारा पहिला शासक कोण?
११. जगातील अतिशीतल प्रदेशाचे नाव काय?
१२. सर ऐझेक पिटमन हा कशासाठी प्रसिद्ध होता?
१३. 'ताजमहाल'च्या आकाराची कल्पना करणारा पर्शियाचा स्थापत्यशास्त्रज्ञ कोण?
१४. सर्वात प्रथम स्त्रियांना मताधिकार देणारा देश कोणता?
१५. सर्वात उंचावर वसलेल्या राजधानीच्या शहराचे नाव काय?
१६. अंतरिक्षात भ्रमण करणाऱ्या पहिल्या महिलेचे नाव काय?
१७. मीटर गेज व ब्रॉडगेज यांच्यातील फरक किती?
१८. आपल्या देशातील प्रसिद्ध सूर्यमंदिराचे नाव काय?
१९. कर्नाटक-संगीतातील 'त्रिमूर्ति' कोणाकोणाला म्हणतात?
२०. ब्रह्मपुत्र नदी कुठे व कोणत्या समुद्राला मिळते?

उत्तर

१. पांढरा.
२. इंग्लंडचा राजा पंचम जॉर्ज.
३. ६३ वर्षे.
४. जपान.
५. रोड ऐलॉंड.
६. सिडनी.
७. इथियोपिया.
८. सॉक्रेटीस.
९. जेम्स ऑगस्टन हिकी.
१०. चेंगिझखानचा नातू कुब्लाखान.
११. अंटार्टिकाचे वोस्टाक स्टेशन (८७ सेल्सियस).
१२. शॉर्टहॅण्ड लिपि अस्तित्वात आणली.
१३. वस्तार ईसा.
१४. न्यूझीलंड. १८९३ मधे.
१५. बोलिव्हियाची राजधानी लापोज.
१६. वोरिना तेरिष्कोवा.
१७. मीटर गेज १ मीटर, ब्रॉडगेज १.६७५ मीटर.
१८. ओरिसातील कोणार्क.
१९. त्यागराज, श्यामशास्त्री, मुत्तुस्वामी दीक्षित.
२०. नौखाली जवळ बंगालच्या उपसागरात.

श्रेष्ठ वैद्य

राजा विक्रमसेन शिकारीसाठी जंगलात गेला नि रस्ता चुकला. रस्ता शोधत असताना त्याला काट्यां-कुट्यांतून जावे लागले व तो बांयाळ झाला. अशा असहाय्य स्थितीत त्याला एक साप चावला. त्यामुळे राजा बेशुद्ध झाला.

तो जेव्हा शुद्धीवर आला जेव्हा त्याने पाहिलं कि आपण एका आश्रमात पुष्प-शैयेवर आहोत. राजाच्या जवळच एक मुनि बसला होता. तो राजाला म्हणाला—"बरं झालं, माझ्या शिष्यांनी वेळेवरच तुला बेशुद्ध झालेला पाहिला नि ते तुला इथं घेऊन आले. मला जेवढे उपचार करता आले तेवढे मी केले. आता कसं वाटतंय तुला?"

राजाची तब्येत उत्तम झाली होती. त्याने मुनीला दक्षिणा दिली. मुनी म्हणाला-"मी काही वैद्य नाही. तुझी ही दक्षिणा मी स्वीकारणे योग्य नव्हे. राजधानीत सौभाग्य-नगरीत प्रचंड नावाचा एक प्रसिद्ध वैद्य राहतो. जाऊन त्याचा राजसम्मान कर."

राजाने राजधानीत येऊन राजवैद्य प्रदीपला प्रचंड बद्दल विचारलं.

प्रदीपने येऊन राजाचा प्रश्न जाणून घेतला आणि सांगितलं "महाराज, मी राजवैद्य आहे. माझ्याहून श्रेष्ठ कोणी वैद्य आपल्या राज्यात असेल हे संभवत नाही. राजसम्मान तर माझाच झाला पाहिजे. पण केवळ संकोचाने मी आपणास तसे काही सुचवीत नाही, इतकंच!"

राजा विक्रमसेनने विचारले—"म्हणजे

अमृतेश्वरी पुरोहित

Restore

सौभाग्यनगरी प्रचंड नावाचा एक श्रेष्ठ वैद्य आहे हे तुम्हाला माहीत नाही असं दिसतंय."

प्रचंडचं नाव ऐकताच प्रदीपचा चेहरा उतरला. त्याच्या चेहऱ्यावरील तेज नष्ट झालं, त्याचा उत्साह नाहीसा झाला. अनिच्छेने तो म्हणाला—"महाराज, मी प्रचंडचं नाव तर ऐकलंय. त्याच्याकडून जे उपचार करून घेतात ते श्रीमंताचे गरीब होतात असं ही ऐकलंय. त्याची चिकित्सा फार खर्चिक असते नि सामान्य माणसाला ती पर्वडत नाही."

प्रदीपच्या या बोलण्याचं विक्रमसेनला मोठं आश्चर्य वाटलं आणि त्याने प्रश्न केला—"हे तुम्ही कुणाच्या तोंडून ऐकलं बरं?"

प्रदीपने सांगितले—"काही दिवसांपूर्वी सौभाग्यनगरचा कुमारगुप्त नावाचा एक श्रीमंत माणूस इथं आला होता. तो माझा मित्र आहे. त्याने मला प्रचंडची ही कथा ऐकवली. लोभाला ही काही सीमा असते महाराज! अतिलोभ अमानवीय होय."

राजाने प्रदीपला रवाना केले आणि असंतोषाने मंत्र्याला म्हणाला-"प्रचंडच्या श्रेष्ठते बद्दल मी बरंच काही ऐकलंय. ते मला ज्याने सांगितलं, तो ही कोणी सामान्य माणूस नाही. तो एक महान् मुनि आहे. आपलाच व्यवसाय करणाऱ्या कुणाबद्दल प्रदीपच्या मनात ईर्ष्या असणे शक्य आहे. पण माझ्यापुढे, आपल्या राजापुढे असं धादांत खोटं बोलण्याचं साहस त्याने का करावं हे माझ्या लक्षात येत नाही."

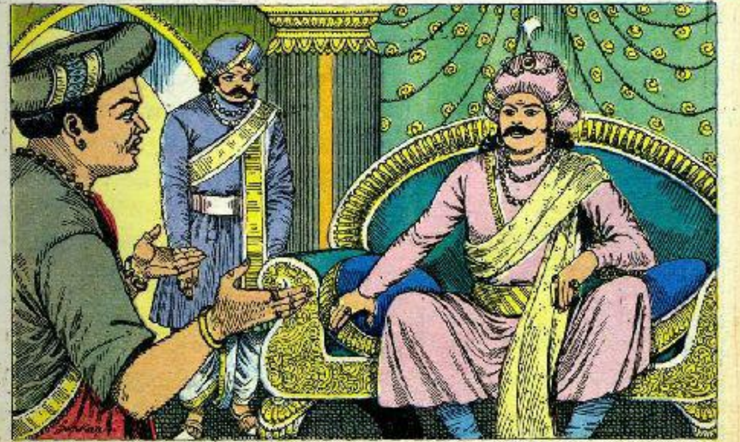
मंत्री म्हणाला—"आपल्या संदेहाचं निराकरण कुमारगुप्तला भेटल्यावरच होऊ शकेल. पण आपण राजा म्हणून त्याच्याकडे गेलात तर तो निर्भयपणे सत्य बोलणार नाही. म्हणून आपण वेष पालटून त्या नगरीत जाऊ आणि वस्तु-स्थिति जाणून घेण्याचा प्रयत्न करू. महामुनि तर खोटं बोलणारच नाहीत. मला वाटतं आपल्या राजवैद्य प्रदीपनेच ही खोटी कथा रचलेली असावी."

राजा आणि मंत्री वेष पालटून सौभानगरीत पोचले. प्रचंड कोणी सुप्रसिद्ध माणूस आहे असं त्यांना वाटलं नाही. ते कुमारगुप्तला भेटले तेव्हा त्याने प्रदीपचीच री ओढली.

मंत्री कुमारगुप्तला म्हणाला—"हे पहा, जंगलातील महामुनि सुद्धा सांगतात की प्रचंड सारखा उत्तम वैद्य कोणी नाही. आपण गैरसमज करून घेणार नसाल तर असं म्हणू-की त्यांचे नि आपले काही व्यक्तिगत वैर असावे, म्हणून तो आपणांशी असा वागला असावा!"

यावर हसून कुमारगुप्त म्हणाला—"होय, त्याचं-माझं पटत नाही ही गोष्ट तर खरीच! पण मी त्याच्याबद्दल जे काही बोललो, तो केवळ माझाच विचार आहे असं नाही. प्रचंडचा एक परांकुश नावाचा मित्र आहे. त्याचं ही असंच म्हणणं आहे. वाटलं तर आपण त्याला भेटा नि वस्तु-स्थिति जाणून घ्या."

राजा आणि मंत्री परांकुशला भेटले, तेव्हा त्यांना समजलं की कुमारगुप्त जे सांगतो ते बरोबर आहे. तेव्हा राजा मंत्र्याला म्हणाला—"प्रचंड श्रेष्ठ वैद्य असेल ही, पण राजसम्मान व्हावा अशी त्याची योग्यता दिसत नाही. कारण त्याच्यात माणुसकीचा अभाव

दिसतो. खरंच ही मोठी दुर्भाग्याची गोष्ट आहे.'' असं बोलताना राजाला फार वाईट वाटलं.

राजाच्या या बोलण्याचं परांकुशला मोठं आश्चर्य वाटलं. तो राजाला म्हणाला—''प्रचंड वैद्य म्हणून जितका श्रेष्ठ आहे तितकाच तो मानवतावादी आहे, हे लोकांनी लक्षात घ्यावं असं मला वाटतं. तेच मी जरा निराळ्या प्रकारे सांगितलं, म्हणून आपला गैरसमज झालेला दिसतोय! लोभ त्याला मुळिच नाही. मानवाची सेवा म्हणजे परमेश्वराची सेवा असं तो मानतो. म्हणूनच तो गरीब व भिकाऱ्यांची सेवा करतो. श्रीमंताला त्याच्याकडून उपचार करून घ्यायचा असेल जर त्याला भिकाऱ्याचा वेष धारण करावा लागतो. आता माझ्या म्हणण्यातील रहस्य आपल्या ध्यानी येईल.''

आता राजा विक्रमसेनचा संशय दूर झाला. कुणाबद्दल ही पूर्ण माहिती न मिळविता अर्ध-सत्यावर विश्वास ठेवणं बरोबर नाही हे त्याच्या लक्षात आले. विशेषत: कवींच्या गोष्टींचा अर्थ लावताना नीट समजून घेतलं पाहिजे, कारण त्या गोष्टी द्वयर्थी असतात. जोपर्यंत संपूर्ण गंभीरतेने आपण विचार करीत नाही, तोपर्यंत त्यांचा गूढार्थ आपल्या लक्षात येत नाही.

या घटनेनंतर विक्रमसेनने प्रचंडचा मोठ्या प्रमाणावर सन्मान केला. एवढ्यानेच त्याला संतोष झाला नाही. आपल्या राज्यात आणखी कोण असे महापुरुष आहेत, त्यांचा शोध करायला त्याने प्रारंभ केला. राजवैद्य प्रदीप मध्ये पण आता बदल घडून आला. संधि मिळाली की गरीबांची सेवा तो मोफत करू लागला. साधारण जनतेपर्यंत पोंचण्याचा हाच एक उत्तम मार्ग आहे हे त्याला समजून चुकलं.

आळशाची लढाई

कोशल राज्यात वीरदास नावाचा एक तरूण रहात असे. तो एक नंबरचा आळशी होता. त्याचे आई-वडील तो लहान असतानाच वारले होते. आजीने मोठ्या प्रेमाने त्याचं पालन-पोषण केले, म्हणून तो आणखीनच आळशी बनला.

तो कोशल राज्यात जन्मला आणि मोठा झाला. कोशलच्याच शेजारी वैदेहीचं राज्य होतं. बरीच वर्षे या दोन राज्यात शत्रुत्व चालत आलं होतं. कोशल वर विजय मिळविण्यासाठी वैदेही राज्याचा राजा सिंहसेन याने मोठ्या प्रमाणावर सैन्याची जमवाजमव केली आणि एके दिवशी युद्धाची घोषणा केली.

कोशलचा राजा चंद्रकांत याला आपल्या हेरांकडून समजले की वैदेही राज्याची सेना त्याच्या सेनेच्या तिप्पट आहे, तेव्हा त्याने आपल्या राज्यात दवंडी पिटवली की देशातील सर्व तरुणांनी तत्काळ सैन्यात भर्ती व्हावे.

दवंडी ऐकून देशातील अनेक युवक आपल्या देशाच्या संरक्षणासाठी सेना-दलात भर्ती झाले. राजाने आपल्या गुप्तचरांना आदेश दिला की अजून ही कोणी तरूण सैन्यात भर्ती झाले नसतील, तर त्यांना जबरदस्तीने सेनेत सामिल करावे.

सैनिकांची नजर चुकवून भटकणाऱ्या वीरदासला राजाच्या हेरांनी हेरले. ते त्याला म्हणाले—''कां? अजून तू सैन्यात भर्ती का झाला नाहीस?''

आश्चर्य प्रकट करीत वीरदास

स्वाती देशपांडे

म्हणाला—"युद्ध आणि देशभक्तीच्या गोष्टी तर मी आयुष्यात पहिल्या प्रथम ऐकत आहे. आजीने बनवलेलं अन्न खाणं आणि आरामात झोपणं यांशिवाय मला काही माहीतच नाही!"

हा एक नंबरचा आळशी आहे हे हेरांना त्याच्या बोलण्यावरून समजलं. त्यांनी त्याचे हात बांधले आणि युद्धाचं शिक्षण घेणाऱ्या तरुणांच्या गटात त्याला पाठवून दिले.

आता आपल्या सैन्यासह सिंहसेन कोशल राज्याच्या सीमेपर्यंत येऊन पोचला. राजा चन्द्रकान्त ही आपल्या सेनेसह शत्रूशी सामना करायला निघाला. सर्व सैनिक तलवार, ढाल नि चिलखत घेऊन राजा बरोबर निघाले. हे सर्व वाहून नेण्याइतकी ताकत वीरदासात नव्हती, म्हणून तो फक्त तलवार घेऊन निघाला. रणांगणावर भूक लागली तर उपयोगी पडतील म्हणून एका काशाच्या भांड्यात त्याने चार भाकऱ्या घेतल्या नि ते भांडं आपल्या कपड्याखाली पोटावर बांधलं. मातीच्या एका भांड्यात पाणी भरून घेतलं व ते आपल्या खांद्याला लटकवलं.

त्याला एक वृद्ध सैनिक तिथे दिसला. तो व्याकुळ होऊन कण्हत होता. त्याने वीरदासला इशारा करून सुचवले की त्याला फार तहान लागली आहे नि त्याला प्यायला पाणी पाहिजे. वीरदासने त्याला पाणी प्यायला दिले.

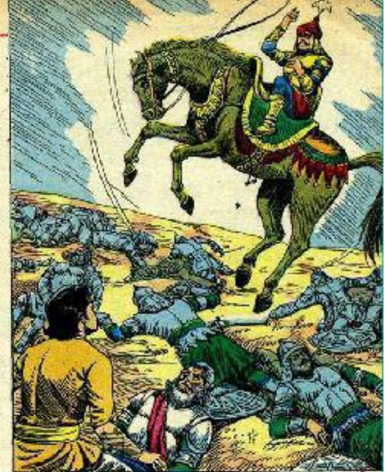
पाणी प्यायल्यानंतर "माझी नात मोठी सुंदर नि बुद्धिमान मुलगी आहे. मी ज्याला पसंत करीन, त्याच्याशीच लग्न करण्याचा तिचा हट्ट आहे. ही अंगठी घे. तिला सांग की मीच तुला तिच्याकडे पाठवलंय. जर प्राण वाचून रणांगणावरून बाहेर पडलास तर तूच तिचा नवरा होशील." असे म्हणत त्याने वीरदासाला अंगठी दिली अन् त्याने प्राण सोडला.

वीरदासला वाटले की आपण ही काही मृत्यूच्या तडाख्यातून सुटणार नाही. एवढ्यात वाचण्याचा त्याला एक उपाय सुचला. तो त्या म्हाताऱ्या सैनिकाजवळ जाऊन झोपला. त्याच्या शरीरावरील रक्त त्याने आपल्या कपड्यांना माखले आणि मेल्यासारखा पडून राहिला. काही क्षणात त्याला गाढ झोप लागली.

पण एक संकट त्याच्यापुढे येऊन ठाकलं. काही घोडे घायाळ झाले आणि सैरा-वैरा इकडे-तिकडे धावू लागले. एका घोड्याचा पाय जोराने वीरदासच्या खांद्याला लागला आणि तो व्याकुळ झाला.

याच वेळी शत्रु-पक्षाचा राजा चंद्रकांत घोड्यावर बसून वेगाने जात होता. त्याने कोठले ही हत्यार वा कवच जवळ नसणाऱ्या वीरदासला पाहिलं. त्याला वाटलं हत्याराशिवाय इथे असलेला हा युवक अवश्य मोठा पराक्रमी असला पाहिजे. तो म्हणाला—"वाह्, तुझ्या सारख्या पराक्रमी माणसाला माझ्या हस्तेच मरण आलं पाहिजे." असं म्हणत राजाने आपली तलवार वीरदासच्या पोटात खुपसली.

कपड्यांच्या आत लपवलेल्या काशाच्या भांड्यावर ती तलवार लागली.

त्यातून मोठा आवाज निघाला. त्या आवाजाने राजाचा घोडा घाबरला. राजाचा तोल जाऊन तो धडामदिशी खाली पडला.

आपला तोल सावरीत राजा दूर अंतरावर पडलेली आपली तलवार आणण्याचा प्रयत्न करू लागला. एवढ्यात वीरदासने त्या मेलेल्या वृद्ध सैनिकाचं प्रेत राजाच्या अंगावर फेकलं.

सैनिकाच्या मुठीत बंद असलेली तलवार नेमकी राजाच्या छातीत घुसली. 'वैदेही राज्य की जय' अशी घोषणा करीत राजा जमिनीवर पडला आणि

त्याने प्राण सोडले. आपल्या राजाच्या आकस्मिक मृत्यूमुळे सैनिक घाबरले नि सैरा-वैरा पळून जाऊ लागले.

वीरदासच्या हस्ते शत्रु-राजा मारला गेल्याचे जेव्हा राजा चन्द्रकांतला समजले तेव्हा तो स्वतः त्याला भेटायला आला आणि म्हणाला–"वाहवा, तू तर महावीर आहेस!" राजा सन्मानपूर्वक त्याला आपल्या महालात घेऊन आला. आता राजाने त्याला विचारलं–"बोल, तुला काय देऊ?"

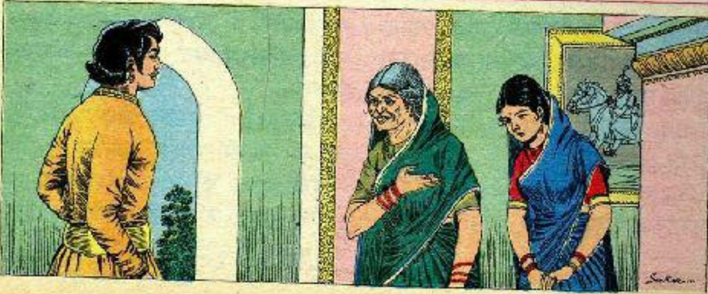
वीरदास राजाला म्हणाला–"महाराज, मी आता खूप दमलोय! मला पोटभर जेवण द्या आणि झोपायला छान जागा द्या."

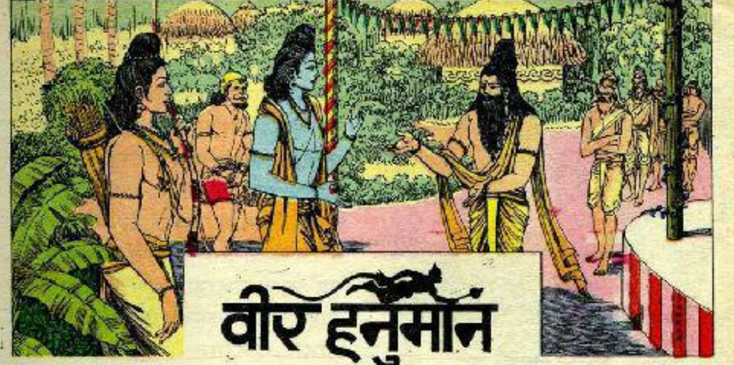
राजा चंद्रकांतने एक मोठा वाडा वीरदासला दिला आणि त्याच्या दिमतीला काही सैनिक दिले.

वीरदास एक आठवडा भर त्या वाड्यात आराम करीत राहिला. नंतर तो आपल्या गावी गेला आणि आजीला पालखीत बसवून वाड्यात घेऊन आला. जन्मापासून आळशी असलेल्या आपल्या नातवाचं वैभव पाहून आजीला फार आनंद झाला.

काही दिवसांनी वीरदासने आपल्या आजीला त्या वृद्ध सैनिकाची कथा सांगितली. आजी त्या मुलीच्या गावी गेली आणि अंगठी दाखवून मुलीला वाड्यात घेऊन आली. राजाच्या उपस्थितीत वीरदास व त्या म्हाताऱ्या सैनिकाची नात यांचा विवाह मोठ्या थाटामाटात पार पडला.

वीरदासने नीट विचार केल्यानंतर त्याच्या हे लक्षात आले की आळस हा आपला मोठा शत्रु आहे, आळसापायी मनुष्य-जन्म व्यर्थ होऊन जातो. आता तो परिश्रमपूर्वक युद्ध-विद्या शिकू लागला. शेवटी राजाने त्याला आपले सेनापति-पद बहाल केले.

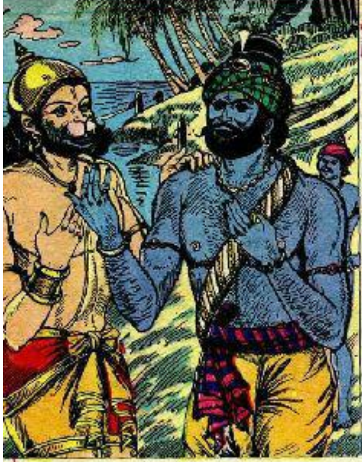
चैत्र शुद्ध पंचमीच्या दिवशी राम अयोध्या सोडून वनवासाला निघाला होता. चैत्र शुद्ध चतुर्थीला वनवासाची चौदा वर्षे पूर्ण झाली. त्याच्या दुसऱ्या दिवशी तो भरद्वाजांच्या आश्रमात पोचला. भरद्वाज मुनींना प्रणाम करून तो म्हणाला–"स्वामीजी, अयोध्या नगरी सुरक्षित नि सुव्यवस्थित आहे ना? भरत राज्य-पालन यथायोग्य रीतीने करीतच असेल! आमच्या सर्व मातोश्री सुखात आहेत ना?"

भरद्वाज मुनि म्हणाले–"भरताने केस व जटा वाढवल्या आहेत. तुझ्या पादुका समोर ठेवून तो राज्य-कारभार करीत आहे. तो तुझी वाट पहा आहे. बाकी सर्व काही ठीक आहे."

हनुमानाला पुढे पाठविण्याची रामाची इच्छा होती, म्हणून तो हनुमानाला म्हणाला–"तू शृंगवेरपुरला जा. तेथील भीलराज गुहाला सांग की मी शत्रूचा पराभव करून सुखरूप परत आलो आहे. ही वार्ता ऐकून गुहाला फार आनंद होईल. तो तुला अयोध्येचा मार्ग दाखवील आणि भरताचा समाचार देईल. नंतर तू भरताला जाऊन भेट आणि त्याला माझी खुशाली कळव. त्याला सांग की मी वनवास संपवून सीता व लक्ष्मण यांच्यासह अयोध्येला येत आहे. सीतेच्या

रामाचा राज्याभिषेक

Restore

अपहरणापासून रावण-संहारापर्यंतची सर्व हकिकत त्याला विस्ताराने ऐकव. हे सर्व सांगत असताना भरताच्या मनात काय विचार येत असतील, त्याच्या चेहऱ्यावर कोणते भाव प्रकट होत आहेत हे तू नीट जाणून घे. आपले पिता व प्रपिता यांच्या राज्याचे शासन तो आज करीत आहे. या राज्यावरील आपला अधिकार सोडण्यात त्याला दु:ख तर होत नाही ना? बरीच वर्षे ज्या राज्याचा सांभाळ तो करीत आहे, त्याचा राजा बनून राहण्याची त्याची इच्छा असणे शक्य आहे! अशा परिस्थितीत त्यानेच राजा बनून रहावं हे मला इष्ट वाटते. आपलं हे काम करून शक्य तितक्या लवकर परत ये."

रामाने हनुमानाला जाण्याची आज्ञा देताच त्याने मनुष्य-रूप धारण केले व तो आकाशात उडाला नि अयोध्येकडे निघाला. प्रथम तो शृंगवेरपुरला पोचला आणि गुहाला भेटून त्याने निवेदन केलं—"राम खुशाल असल्याची वार्ता मी घेऊन आलो आहे. सीता व लक्ष्मण यांच्या सह तो आज भरद्वान मुनींच्या आश्रमात आहे. उद्या सकाळी तो तेथून निघेल." आता हनुमान आकाश-मार्गाने नंदीग्रामकडे जायला निघाला.

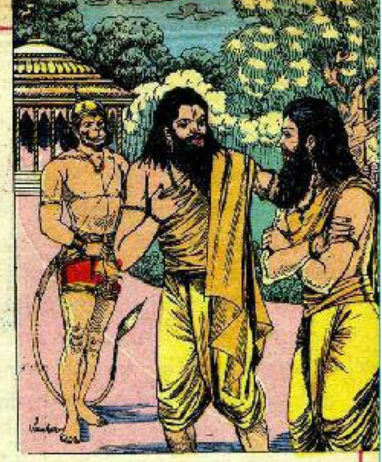
नंदीग्रामच्या सभोवताली सुंदर उंच उंच वृक्ष होते. अयोध्या इथून दोन तासांच्या अंतरावर होती. इथे भरताने आपला आश्रम बनविला होता आणि हरिणाजिन परिधान करून तो रहात होता. चौदा वर्षांचा वनवास संपवून अजून ज्येष्ठ बंधु राम का परत आला नाही अशा चिंतेत तो होता. स्नान न केल्यामुळे त्याचं सर्व शरीर धुळीने माखलेलं होतं. केसांच्या जटा झाल्या होत्या. तो केवळ कंद-मूळ व फळेच खात असे. अशा स्थितीत मंत्री, पुरोहित व सेनापति यांच्या मदतीने तो राज्यशासन करीत होता. त्याच्या बरोबर राहणाऱ्या सर्वांनी भगवी वस्त्रे धारण केली होती.

भरताला पाहून हनुमानाने नमस्कार केला आणि सांगितलं—"रामाचं कुशल-क्षेम कळवण्यासाठी मी इथं आलो आहे. मी जी बातमी आणली आहे, ती ऐकून तुझी सर्व काळजी दूर होईल. तुला लवकरच रामाचे दर्शन घडेल. रामाने रावणाचा वध केला, त्याने पळवून नेलेल्या सीतेला परत आणले आणि आपल्या सर्व इच्छा पूर्ण करून आपल्या महापराक्रमी मित्रांसह तो येत आहे. त्याच्या बरोबर सीता नि लक्ष्मण ही येत आहेत."

ही वार्ता ऐकून भरताच्या आनंदाला पारावार राहिला नाही. तो जणू आनंदातिरेकाने बेहोश झाला. शुद्धीवर आल्यावर तो हनुमानाला म्हणाला—"तू मला फार सुरेख बातमी दिली आहेस. तू मनुष्य आहेस की देवता हेच मला कळत नाही. तुला बक्षिस म्हणून एक लाख गायी, शंभर ग्राम, सर्व वस्त्राभूषणे व चौदा कन्या मी देत आहे. यांचा स्वीकार कर."

रामाच्या पादुका घेऊन भरत चित्रकूटहून अयोध्येला आल्यानंतर जे जे घडलं ते सर्व हनुमानाने भरताच्या आग्रहावरून त्याला विस्ताराने कथन केलं.

सर्व वृत्तांत जाणून घेतल्यावर भरताने मोठ्या आनंदाने शत्रुघ्नाला आज्ञा केली—"जा. अयोध्येतील सर्व लोकांना सांग की त्यांनी स्नान करून सुगंधित द्रव्ये व फुलांसह वाजत-गाजत मंदिरात जाऊन देवी-देवतांची पूजा करावी. रामाच्या दर्शनासाठी चारण व भाट यांनी आपल्या संगीत-वाद्यांसह बहु-संख्येने उपस्थित रहावे."

हजारो सैनिकांना बोलवून शत्रुघ्नाने आज्ञा दिली—"तुम्ही ताबडतोब जाऊन नंदीग्रामपासून अयोध्येपर्यंतचा मार्ग स्वच्छ करावा. कोठे ही खड्डे राहू देऊ नयेत. काही सैनिकांनी रस्त्यावर थंड पाणी शिंपडावं, फुलांचा सडा टाकावा. सूर्योदयापूर्वी अयोध्येतील सर्व रस्ते व घरे

सुशोभित झाली पाहिजेत. विशाल राजमार्गावर फुलांची तोरणे बांधा, चंदनाचा छिडकावा करा, रंगी-बेरंगी रांगोळ्या काढा."

राण्या, मंत्रीगण, सैनिक व त्यांच्या बायका, ब्राह्मण, क्षत्रिय, गणनायक सर्व जण रामाला पाहण्यासाठी बाहेर पडले. काही हत्तींवर बसले, जर काही रथांतून निघाले. सैनिक आपल्या आयुधांसह निघाले. जयंत, विजय, सिद्धार्थ, अर्थसाधक, अशोक, मंत्रपाल, सुमंत आदि मंत्रीगण ही निघाले. दशरथाच्या राण्या रथात बसून नंदीग्रामी पोचल्या.

रामाच्या पादुका आपल्या मस्तकावर धारण करून भरत रामाच्या स्वागताला निघाला. त्याच्या बरोबर ब्राह्मण, व्यापारी, अयोध्येतील प्रतिष्ठित नागरिक आपल्या हाती पुष्पमाला घेऊन निघाले. भरता बरोबर राज-चिन्ह, छत्र-चामर, सुवर्ण-दंड वगैरे होते.

बराच वेळ वाट पाहून ही जेव्हा राम दिसेना तेव्हा भरत हनुमानाला म्हणाला —"शेवटी तुझी बुद्धि माकडाचीच ना! रामाच्या येण्याची खोटी बातमी तू मला कशासाठी दिलीस? राम तर इथं कुठं दिसतच नाहीये."

हनुमानाने भरताला निवेदन केले —"भरद्वाज मुनींनी वानर-सेनेला मेजवानी दिली. त्यांच्या उद्यानातील रंगीबेरंगी फुले पाहून वानर आनंदातिरेकाने नाचू-बागडू लागले! त्यांचा कोलाहल तुला ऐकू येत नाहीये? ते सर्व जण गोमती नदी पार करीत असावेत असं मला वाटतं. ते बघ पुष्पक विमान, किती दुरून दिसत आहे ते! कुबेराचं ते विमान आता रामाचं झालं. त्या विमानात रामाबरोबर सीता, लक्ष्मण, वानरराज सुग्रीव आणि राक्षसांचा राजा विभीषण हे पण बसले आहेत."

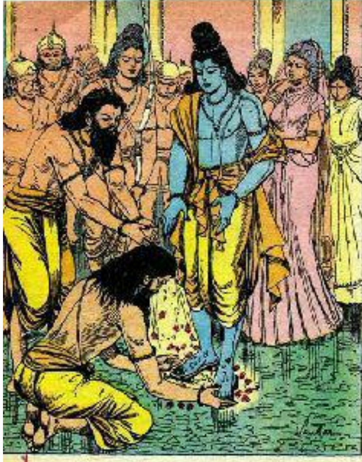
लवकरच लोकांचे हर्ष-ध्वनि ऐकू येऊ लागले.—"तो पहा, राम येतो आहे!" रामाला पाहण्यासाठी सर्व जण उठून उभे राहिले. सर्वांची उत्सुकता पराकाष्ठेला पोचली होती.

एवढ्यात राम आलाच. समोर उभ्या असलेल्या रामाला नमस्कार करीत भरत म्हणाला—"ठरलेल्या अवधीत परत येऊन आपण दिलेले वचन पाळले, याबद्दल मी आपले आभार मानतो."

रामाने भरताला आपल्या विमानात घेतलं नि त्याला आलिंगन दिलं. भरताने लक्ष्मणाला कुशल-क्षेम विचारलं आणि सीतेला नमस्कार केला. सर्व वानर-वीरांना त्याने आलिंगन दिले. नंतर तो सुग्रीवाला म्हणाला—"आम्हा चार भावांना तू पाचवा भाऊ मिळालास." नंतर विभीषणाकडे वळून तो म्हणाला—"जो उपकार करतो तोच खरा मित्र! तुमची मदत आम्ही कधी ही

विसरणार नाही."

शत्रुघ्नाने राम व लक्ष्मण यांना प्रणाम केला आणि सीतेच्या पद-कमलांना श्रद्धापूर्वक नमस्कार केला. रामाने कौशल्येच्या पायांवर डोकं ठेवलं, आणि नंतर सुमित्रा, कैकेयी व वसिष्ठ यांना नमस्कार केला. सर्व नागरिकांनी मोठ्या उत्साहाने रामाचे स्वागत केले.

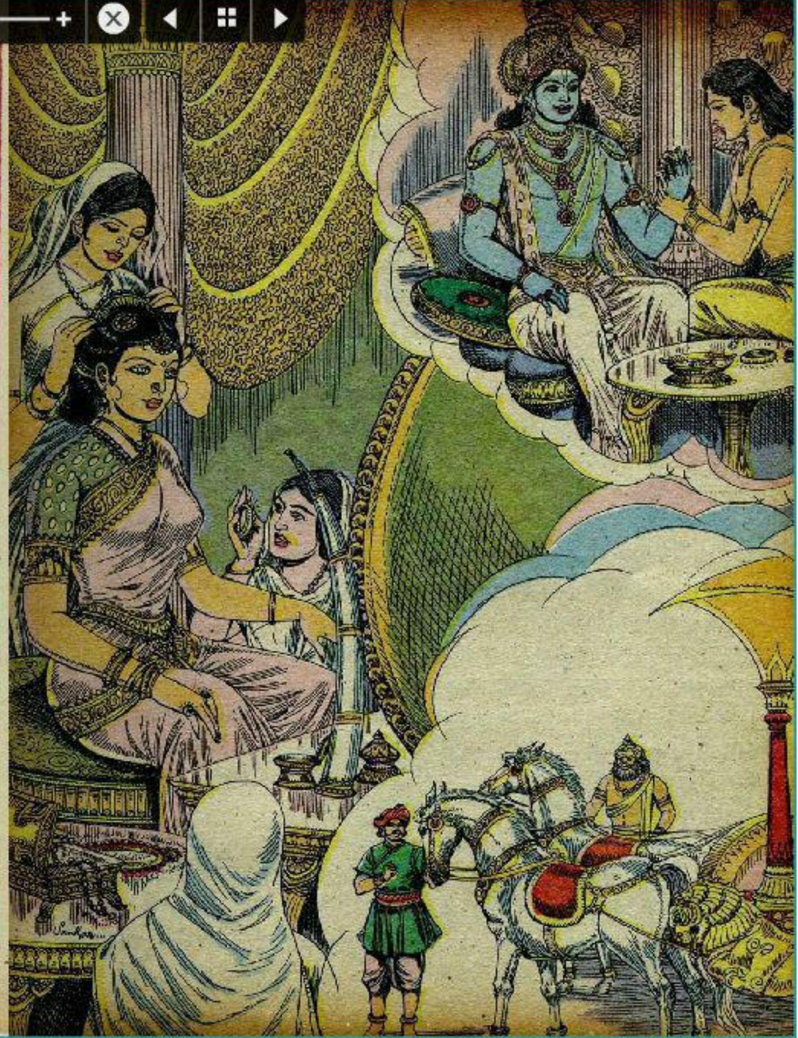
भरताने रामाच्या पादुका स्वहस्ते त्याच्या पायात घातल्या आणि म्हणाला —"आजपर्यंत ज्या तुमच्या राज्याचं पालन केलं ते आता तुम्हाला सोपवतो. तुम्हाला पुन्हा अयोध्येत आलेलं पाहून माझा जन्म सार्थक झाला. माझी इच्छा पूर्ण झाली."

राम विमानानेच नंदीग्राम येथे पोचला. त्याच्या बरोबर जेवढे लोक होते, सर्वांना घेऊन राम विमानातून खाली उतरला आणि नंतर विमानाला कुबेराकडे रवाना केलं.

रामाच्या राज्याभिषेकाचा मुहूर्त निश्चित झाला. राम, लक्ष्मण व भरत यांनी आपले केस कापून घेतले. भरत, लक्ष्मण, सुग्रीव, विभीषण आणि राम यांनी मंगलमय स्नान केले. रामाने आपला देह चंदन-चर्चित केला व गळ्यात फुलांच्या माळा घातल्या. पिवळ्या रंगाची वस्त्रे परिधान करून तो सिंहासनावर बसला. शत्रुघ्नाने राम, लक्ष्मण व भरत यांना पुष्पहार व अन्य अलंकारांनी अलंकृत केले. दशरथाच्या राण्यांनी सीतेला अलंकारांनी शृंगारले.

सुमंत्र नावाचा सारथी जेव्हा रथ घेऊन आला तेव्हा राम त्यात बसला. सुग्रीव व हनुमान यांनी स्नान केले व उत्तम वस्त्रे व आभूषणे घालून ते ही अयोध्येकडे निघाले.

दशरथाचे मंत्री अगोदरच अयोध्येत पोचले. गुरु वशिष्ठ यांच्याशी आवश्यक सल्लामसलत करून त्यांनी राज्याभिषेकाची तयारी केली. सुग्रीवाची मित्रता, हनुमानाची अमोघ शक्ति,

वानरांनी युद्धात दाखवलेला पराक्रम आणि विभीषणाचं आपल्या बाजूला येणं यांबाबत रामाने नागरिकांना जेव्हा सविस्तर सर्व सांगितलं, तेव्हा त्यांच्या आश्चर्याला सीमा राहिली नाही. राम दशरथाच्या महालात पोचला. राजवाड्याचा काही भाग पाहुण्यांच्या निवासासाठी सुरक्षित ठेवण्यात आला.

सुग्रीवाने चार सोन्याचे कलश उत्तम वानरांच्या हाती देऊन त्यांना आज्ञा दिली—"उद्या सकाळ पर्यंत चार समुद्रांचं पाणी तुम्ही या कलशात घेऊन या."

जांबवान, हनुमान, वेगदीर्श व ऋषभ कलश घेऊन निघाले आणि पाचशे नद्यांचे पाणी घेऊन आले. चार समुद्रांचे पाणी ही येऊन पोचले.

नंतर शास्त्रीय विधिनुसार रामाचा राज्याभिषेक झाला. राम व सीता यांना रत्नजडित सिंहासनावर बसविण्यात आले. नंतर ऋत्विक, ब्राह्मण-कन्या, नागरिक व योद्धे यांनी एकामागून एक रामाचा अभिषेक केला.

शत्रुघ्नाने रामाच्या डोक्यावर श्वेत छत्र धरले. सुग्रीव चौरी ढाळू लागला. विभीषण ही एक दुसरी चौरी ढाळत राहिला.

आपल्या राज्याभिषेकाच्या या मंगल प्रसंगी रामाने ब्राह्मणांना सवत्स धेनु, सोने आणि वस्त्रे दान म्हणून दिली. रामाने सीतेच्या हातातील एक मोत्यांची माळ देऊन म्हटलं—"वानरांपैकी तुला जो अधिकाधिक आवडला असेल त्याला ही माळ दे." सीतेने तावडतोब ती माळ हनुमानाला दिली. यानंतर रामाने वानर-वीरांना विविध प्रकारच्या भेटी दिल्या.

विभीषण लंकेला परत गेला. रामाने भरताला युवराज बनविले आणि स्वतः राज्य-संचालन करू लागला.

जशास तसे!

चीन मध्ये एका खेड्यात एक जमीनदार रहात असे. त्याच्याकडे कोणी नोकर टिकत नसे. तो नोकराकडून खूप काम करून घेई, आणि पैसे देण्याची वेळ आली की त्याच्यावर खोटा आरोप करी—"सांगितलेलं काम तू नीट केलं नाहीस!" चार शिव्या देऊन तो नोकराला हाकलून देई.

जमीनदाराची ही सवय सर्वांना ठाऊक होती. म्हणून गावातील कोणी ही माणूस त्याच्या घरी काम करायला तयार होत नसे.

एकदा दूरच्या गावातील एक मुलगा जमीनदाराकडे येऊन काम मागू लागला. आणि त्याला काम मिळालं.

जमीनदाराने अगोदरच त्याला सांगितलं—"हे बघ, तुला आताच सांगून ठेवतोय. मी तुला जे काम करायला सांगेन ते तू नीट केलं नाहीस तर तुला मजुरी तर मिळायची नाहीच, मी तुला तावडतोब कामावरून काढून टाकीन."

"आपण योग्यच सांगत आहात. सोपवलेलं काम ठीक केलं नाही तर ती चूकच नाही का?" नवा नोकर म्हणाला.

त्याने कामाला सुरुवात केली. सकाळी कोंबडा आरवला की तो कामाला लागे. अंधार पडेपर्यंत त्याचे काम चालू राही. कामात त्याने कधी ही आळस केला नाही.

एक दिवशी जमीनदाराने नोकराला बोलवलं आणि सांगितलं—"हे बघ, डोंगरावर बांबूची छान बेटं आहेत. वरच्या बाजूला हिरवीगार कोवळी पानं आहेत. उद्या आपल्या बैलाला तिथं घेऊन जा. तू पानं तोडून मात्र त्याला चारू

अमृता डिके

नकोस. समजलं?"

नोकर म्हणाला–"जशी आज्ञा मालक! तुम्ही सांगताय तसंच करीन."

दुसऱ्या दिवशी बैलाला घेऊन तो डोंगरावर गेला. बैलाला बांबूच्या एका बेटाला बांधलं. मग एक काठी हातात घेऊन बैलाला मारीत मारीत ओरडू लागला–"चल, वर चढ."

बिचाऱ्या बैलाला मार सहन होईना. तो बेटाच्या चारी बाजूंना धाऊ लागला.

रस्त्याने जाणारे-येणारे दोन घटका गंमत पहात आणि बैलाची कीव करून चालू लागत. लवकरच जमीनदाराच्या कानी ही वार्ता पडली. तो पळतच आला नि नोकराला म्हणाला–"अरे, कठोरपणे बैलाला असं का मारतो आहेस?"

"आपण गप्प बसा. हा फार घमेंडखोर झालाय. वर चढून पानं खायला सांगतोय मी केव्हाचा, हा वर चढतच नाहीये. चांगला मार खाल्ला म्हणजे स्वारी वठणीवर येईल!" नोकर म्हणाला.

जमीनदाराने दरडावून सांगितलं–"बस, पुरे झालं आता. बैलाला हिरवी पानं चारायची आता जरूर नाही. चल घरी."

जमीनदार नौकरावर चांगलाच नाराज झाला होता. काही तरी बहाण्याने त्याला काढून टाकायचा त्याने निश्चय केला. तो योग्य संधीची वाट पाहू लागला.

एक दिवशी तो नोकराला म्हणाला–"हे बघ, आपल्या घरावर मोठ्ठं कौलारू छप्पर आहे. पण काय त्याचा उपयोग? तू उद्या सकाळी एक काम कर. छप्परावर चढ नि काही भाजीपाला लाव."

"त्यात काय मोठंसं? तसंच करीन मालक!" नोकराने ताबडतोब उत्तर दिलं.

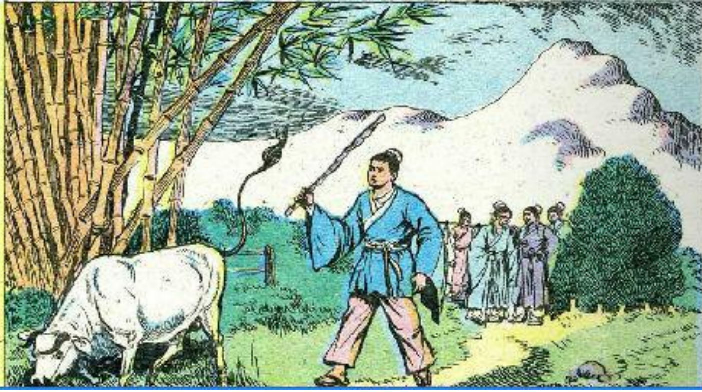
दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्याने एक कुदळ घेतली नि छपरावर चढला. कौलारू छपरावर कुदळीचे घाव घालायला सुरुवात केली. घरात झोपलेल्या जमीनदाराच्या अंगावर काही कौलांचे तुकडे पडले. घाबरून त्याने बाहेर येऊन पाहिलं, तेव्हा सगळा प्रकार लक्षात आला. त्याने विचारलं–"अरे, अशी कौलं का फोडतो आहेस? विचार काय आहे तुझा?"

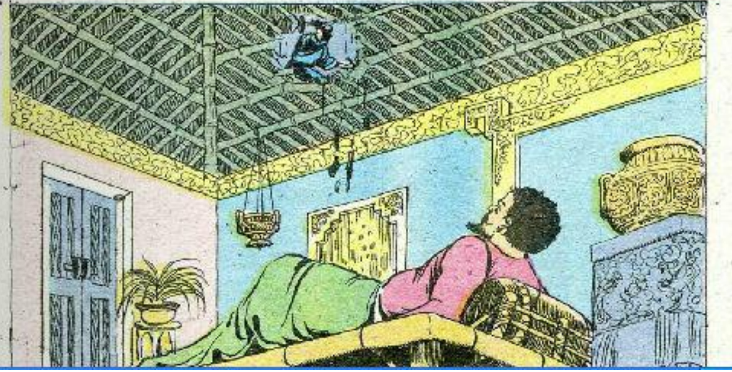
"आपण गप्प बसा मालक, आपल्याला काही माहीत नाही. भाजीपाला लावण्याची ही सर्व पूर्वतयारी आहे. समजलं?" नोकर उत्तरला.

"बाप रे, पुरे झाला भाजीपाला! तू खाली उतर. काही नको भाजीपाला लावायला." जमीनदार म्हणाला.

या नालायकापुढे काय करावे हे जमीनदाराला समजेना.

उन्हाळ्याचे दिवस होते. पाण्याच्या दुष्काळामुळे जमीनदाराची शेतं सुकून चालली होती. त्याने नोकराला बोलवून सांगितलं–"हे बघ, उन्हाळ्यामुळे शेतं

वाळून चालली आहेत. उद्या सकाळी लवकर उठून तू आपली शेतं काळजीपूर्वक घरी घेऊन ये."

जमीनदाराला वाटलं हा वार काही फुकट जाणार नाही. आता आपला नोकर नक्कीच नोकरी सोडून जाईल.

नोकर म्हणाला—"त्यात काय मोठंसं मालक? तुम्ही म्हणताय तसंच करीन अगदी!"

दुसऱ्या दिवशी सकाळी जमी:नदार जागा झाला. त्याने घराबाहेर बराच गडबड-गोंगाट चाललेला ऐकला. तो बाहेर आला.

नोकर एक मोठी कुदळ हातात घेऊन घरासमोरील भिंत पाडीत होता. घराचा मुख्य दरवाजा त्याने केव्हाच बाहेर फेकून दिला होता. आता भिंत हळू-हळू पडत होती.

"अरे मूर्खा, हे तू काय चालवलं आहेस? तुझी अक्कल तर ठिकाणावर आहे ना?" रागाने लाल होत जमीनदाराने विचारले.

भिंत पाडण्याच्या कामात खंड न येऊ देता नोकर म्हणाला—"तुम्ही गप्प बसा. तुम्हाला काय माहीत आहे?"

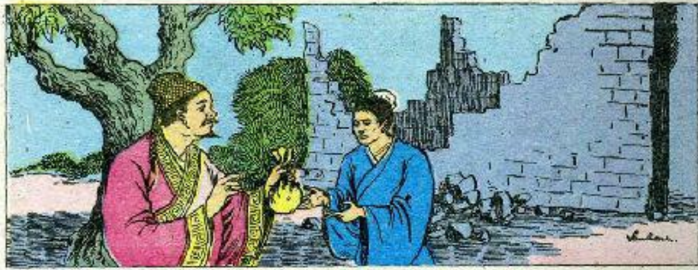
"भिंत पाडायचं काम थांबवशील की नाही?" जमीनदाराने खेकसत विचारले.

नोकर म्हणाला—"शेतं घरी आणायला कोणी सांगितली मला?"

"मग त्यासाठी काय भिंती पाडायला सांगितल्या मी तुला मूर्खा?" जमीनदाराने विचारले.

भोळ्या भावाने नोकराने प्रश्न केला—"निदान ही समोरची भिंत पाडल्याशिवाय शेतं घरात कशी आणता येतील मालक?"

आता जमीनदारचे डोळे उघडले. या नोकरापुढे आपलं काही चालायचं नाही हे त्याच्या लक्षात आलं. जमीनदाराने त्याला एक खाशी रक्कम देऊन रवाना केलं!

चान्दोबाच्या बातम्या

अेव्हरेस्ट शिखरावर स्त्रिया

अेव्हरेस्ट शिखरावर चढणारी पाहिली महिला कोण? ती आहे जपानमधील जूको टाबी. पण या शिखरावर चढणारी पहिली भारतीय स्त्री कोण हे माहीत आहे? तिचे नाव आहे बचेन्द्र पाल. या शिखरावर दोन वेळा चढून जाणारी स्त्री ही आपल्याच देशातली आहे. तिचे नाव आहे संतोष यादव. जगातली कोणतीही महिला अजूनपर्यन्त तेथे दोनदा पोचली नव्हती. १० मे १९९३ रोजी तिने हे यश मिळवले. १९९२ मधे ती या अगोदर एकदा गेली होती. दुसऱ्या वेळी जेंव्हा ती एवरेस्टवर चढायला गेली, तेव्हा तिच्याबरोबर कुंग भूरिया व डिक्की डोल्या नावाच्या आणखी दोन महिलाही होत्या. महिलांनी ज्यात भाग घेतला,

असे हे पहिलेच पर्वतारोहण होय. एका आठवड्यातच बचेन्द्र पालच्या नेतृत्वाखाली दीपू शर्मा, राधादेवी, सुमन कुरियाल आणि वनिता मार्टोलिया नावाच्या चार महिलांनी एव्हरेस्टवर चढून एक नवा अुच्चांक प्रस्थापित केला. त्याच दिवशी, म्हणजे १६ मे रोजी स्पॅनिश पर्वतारोहण संघातील नेपाळची शेरपा अंगरीश नवव्यांदा एव्हरेस्टवर पोचली. १९८३ मधे पहिल्यांदा एव्हरेस्ट चढलेल्या अंगरीशने १९८४,८५,८७,८८,९० व ९२ मधे पुन्हापुन्हा हा पराक्रम केला होता. तिचा हा अुच्चांक मोडणे सोपे नव्हे!

आकाशात खाद्यपदार्थांची जाहिरात

आकाशात मोठमोठे फुगे नेहमीच सोडले जातात. त्यांवर असणाऱ्या व्यापारी जाहिराती ही अलिकडील सर्वसाधारण गोष्ट झाली आहे. या फुग्यांमुळे जनतेचे लक्ष सहजपणे आकर्षित करून घेता येते. पण लवकरच एक मैल लांबीचा एक 'बिलबोर्ड' आकाशात अुडवण्याचा प्रयत्न एक अमेरिकन व्यापारी कंपनी करणार आहे. याला विरोध करणाऱ्यांचे असे म्हणणे आहे की, हा एक गंभीर व भयानक प्रकार आहे. तरीही खाद्यपदार्थांच्या जाहिरातीचा हा विचित्र प्रकार लवकरच अस्तित्वात येणार आहे.

'हरताळ' करणारे घड्याळ

लंडन शहराच्या 'वेस्ट मिनिस्टर' भागात असणाऱ्या 'बिगबेन' घड्याळाचा आवाज जगभर प्रसिद्ध आहे. दर पंधरा मिनिटांनी, तीस मिनिटांनी आणि पाऊण तासाने एकेकदा मधुर आवाज करणाऱ्या घंटा यात बसवलेल्या आहेत. नुकत्याच पंधरा मिनिटांनी आवाज करणाऱ्या घंटा आठ आठवडे बंद पडल्या होत्या. परन्तु यंत्र विशारदांनी आतील 'गियर चक्र' बदलले आणि ते काम पुनश्च सुरू झाले. परन्तु १९ मेच्या संध्याकाळी ६.३० ते ९.२५ पर्यन्त घंटांचा आवाज ऐकू आला नाही, आणि इंजिनियर लोक गंभीरपणे या 'हरताळा'च्या कारणांचा विचार करू लागले! अन् इतक्यात त्या घंटांचा मधुर

आवाज यथावत् घुमू लागला!

ब्रह्मदेवाची गाठ

प्राचीन काळी काशी नगरीत राजपाल नावाचा एक तरूण रहात असे. लहानपणीच त्याचे आई-वडील वारले. काही प्रतिष्ठित नागरिकांच्या मदतीने त्याने आपले शिक्षण पूर्ण केले आणि राजदरबारात एक चांगलीशी नोकरी मिळवली.

नोकरी मिळाल्यावर आता त्याला लग्न करावंसं वाटू लागलं.

कुणी तरी मदत केल्याशिवाय आपलं लग्न होणार नाही हे तो समजून चुकला, म्हणून त्याने आपल्या मनातील गोष्ट आपल्या एका मित्राला सांगितली.

त्या मित्राने सल्ला दिला–"एका न्यायाधीशाची एक उपवर मुलगी आहे. सर्व दृष्टींनी ती तुला योग्य आहे. मी आजच रात्री न्यायाधीशांशी तुझ्याबाबत बोलणी करीन. उद्या सूर्योदयाच्या वेळी आपण मनकर्णिका घाटावर भेटू. जे ठरेल ते मी तुला तिथे सांगेन."

रात्रभर राजपालला झोप आली नाही. चौथ्या प्रहरी त्याने बाहेर डोकावून पाहिलं तेव्हा त्याला वाटलं सकाळ झालीय. तो लगबगीने मनकर्णिका घाटावर पोचला. बराच वेळ त्याने आपल्या मित्राची वाट पाहिली. त्याला दूर पायरीवर एक माणूस दिसला.

पायरीवर बसलेला माणूस म्हातारा होता. चांदण्यात तो काही ताडपत्रे ध्यानपूर्वक पहात होता. म्हाताऱ्याच्या मागील बाजूने राजपालने पाहिले. तेव्हा त्याला ती लिपि काही विचित्रच वाटली.

वृद्ध त्याला म्हणाला–"तुला ही लिपि कशी वाचता येईल? ही तर ब्रह्मलिपि आहे!"

"आपण हे काय लिहीत आहात?" राजपालने वृद्धाला विचारले.

डोकं वर न उचलता वृद्धाने सांगितले –"सूर्योदयापूर्वी जन्माला येणाऱ्यांच्या जन्म-कुंडल्या आहेत या!"

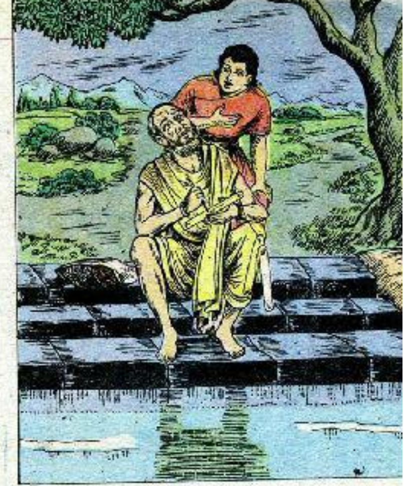
राजपालला मोठं आश्चर्य वाटलं. हा माणूस प्रत्यक्ष ब्रह्मदेव तर नसेल अशी त्याला शंका आली.

थोड्या वेळात वृद्धाने आपले लिहिण्याचे काम संपविले आणि सर्व ताडपत्रे बांधून बाजूला ठेवली. नंतर त्याने आपल्या जवळच्या पिशवीतून काही तांबडे नि काही पांढरे दोरे काढले नि गाठी बांधायला सुरुवात केली.

"दादाजी, हे दोरे कसले? आणि या गाठी आपण कशासाठी मारीत आहात?" राजपालने वृद्धाला विचारले.

डोकं वर न करता आपलं काम चालू ठेवीत वृद्धाने सांगितले–"या ब्रह्मगाठी आहेत! ज्या पुरुषांच्या भाग्यात ज्या स्त्रिया आहेत, त्यांच्या या गाठी मी मारीत आहे."

"तर मग माझी गाठ कुणाशी बांधली आहे हे आपणास माहीत असेलच. थोड्याच वेळात माझ्या लग्नाची वार्ता घेऊन येणाऱ्या आपल्या मित्राची मी वाट पहात आहे." राजपालने उत्साहपूर्वक माहिती दिली.

वृद्ध राजपालकडे पाहून म्हणाला– "तुझं लग्न फार लवकर होणार नाहीये. तुझ्या होणाऱ्या बायकोचं वय आज तीन वर्षांचं आहे. ती जोपर्यंत १७ वर्षांची होणार नाही, तोपर्यंत तुझं लग्न होणार नाही."

राजपाल म्हणाला–"म्हणजे आणखी चौदा वर्षे माझं लग्न होणार नाही! हे कसं शक्य आहे?"

"तिकडे बघ, एका डोळ्याने आंधळी ती बाई येत आहे न? तिच्या कडेवर जी मुलगी आहे, ती तुझी बायको होणार आहे." वृद्धाने भविष्य सांगितले.

राजपाल झटपट पायऱ्या चढून वर आला आणि त्या म्हाताऱ्या बाईजवळ

मीनल नासजोशी

पोचला. एका डोळ्याने आंधळ्या त्या म्हातारीचे कपडे मळलेले होते. तिने मुलीला पायरीवर बसवले, आणि स्वतः गंगास्नान करण्यासाठी पायऱ्या झरझर उतरू लागली. राजपालला वाटलं ही तीन वर्षांची मुलगी त्या म्हातारीची मुलगी असावी.

ही आपली होणारी बायको आहे असा विचार मनात येताच त्याला तिच्याबद्दल घृणा वाटू लागली. त्याने इकडे तिकडे पाहिले, तो वृद्ध माणूस निघून गेला होता. त्या म्हाताऱ्याच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवावा की नाही हा त्याला प्रश्न पडला. त्याला वाटलं या मुलीला मारून टाकलं पाहिजे. अन्यथा त्याच्या जीवनात अशांतीच अशांति माजेल.

आपल्या मित्रासाठी अधिक थांबणं त्याला आता इष्ट वाटलं नाही. मित्र ज्या कामगिरीवर गेला होता, त्यात त्याला यश मिळालं असतं तर तो एव्हाना परत आला असता. कदाचित् त्याला आपल्या कामात यश मिळालं नसावं.

असा विचार करून राजपाल घरी परत आला. वाटेत त्याला राजदरबारात काम करणारा एक ओळखीचा नोकर भेटला. राजपाल त्याला म्हणाला–"एक पिशाचिनी एका मुलीच्या स्वरूपात जगते आहे. तू जाऊन जर चाकूने तिला भोसकून मारून टाकलंस तर मी तुला दहा अशर्फ्या बक्षिस म्हणून देईन. बोल, माझं काम करशील की नाही?"

"पिशाचिनीला जिवंत राहू देणं बरं नव्हे! तिला मारून टाकलं पाहिजे. कुठे आहे दाखवा मला. आता जाऊन तिला ठार करून येतो." नोकर म्हणाला.

राजपाल त्या नोकराला घेऊन परत घाटावर आला. म्हातारी आंघोळ करून मुलीला कडेवर घेऊन निघाली होती. तिच्याकडे बोट दाखवीत राजपाल म्हणाला-"बघ, त्या म्हातारीच्या कडेवर जी मुलगी आहे, तीच पिशाचीण आहे. माझं काम करून मला येऊन भेट."

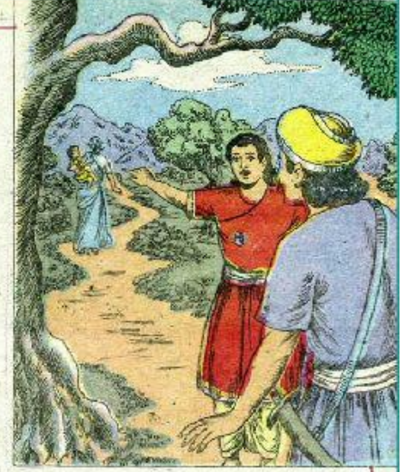
आणि तो परत निघाला. आपल्या डोळ्यांनी शिशु-हत्या त्याच्याने पाहवणार नव्हती.

नोकर म्हातारीच्या जवळ आला. तो तिच्या मागे-मागे चालू लागला. हळू-हळू त्याने चाकू उघडला आणि मुलीला तो भोसकणार, एवढ्यात मुलीने आपल्या मोठ्या डोळ्यांनी त्याच्याकडे पाहिले. तिचे डोळे पाहून नोकराला वाटलं–ही तर एक सामान्य मुलगी आहे. तिची हत्या करण्याचा विचार त्याने सोडून दिला. तरी पण हातातील चाकूने डोळ्याच्या वरच्या बाजूला एक वार केला नि पळून गेला.

नंतर तो राजपालला भेटला. पिशाचिनीची हत्या केल्याची खोटीच बातमी त्याने राजपालला दिली.

शिशु-हत्येचा अपराध केल्याबद्दल राजपालला पश्चात्ताप झाला, पण या मुलीशी लग्न करण्याच्या संकटापासून मुक्त झाल्याचा त्याला आनंद ही वाटत होता. त्याने आपल्या लग्नासाठी खूप प्रयत्न केले, पण त्याचे लग्न काही जमले नाही. अनेक वर्षे लोटली. नोकरीत त्याने खूप प्रगति केली. तरी पण लग्न न झाल्याचे दुःख त्याच्या मनात घर करून राहिले.

चौदा वर्षे होऊन गेली. नवा आलेला न्यायाधीश आता त्याचा अधिकारी होता.

राजपालची योग्यता, प्रामाणिकपणा नि कामाची हातोटी पाहून तो त्याच्यावर खुश झाला. अजून पर्यंत याचं लग्न का झालं नाही याचं त्याला आश्चर्य वाटे.

राजपालने व्यथित अंतःकरणाने न्यायाधीशाला सांगितले–"लग्नाचा प्रयत्न तर मी सतत करीत आलो. पण त्यात यश आतापर्यंत कधीच मिळाले नाही."

तेव्हा न्यायाधीशाने विचारले–"माझी एक लग्नाला आलेली मुलगी आहे. मोठी सुंदर नि शिकलेली आहे. गृहकृत्यदक्ष आहे. तू तिच्याशी लग्न करशील?"

राजपालने मोठ्या आनंदाने हा प्रस्ताव मान्य केला. न्यायाधीशाने राजपालशी आपल्या मुलीचं लग्न लावून दिलं. दागिन्यांनी नटलेली ही युवती फार सुंदर दिसे. राजपालच्या जीवनात जणू स्वर्ग अवतरला. त्याच्या असं लक्षात आलं की आपली बायको केशरचना करताना अशी काळजी घेते की कपाळाच्या डाव्या बाजूकडील भाग झाकला जावा. तिथे ती एक दागिना ही घालायची. बाकीचे दागिने तिने कपाटात ठेवले तरी हा दागिना मात्र सतत कपाळावर ठेवी.

एकदा राजपालने या दागिन्याबद्दल तिला विचारलं तेव्हा ती म्हणाली– "मी जेव्हा तीन वर्षांची होते, तेव्हा मला चाकूने मारून टाकायचा एका दुष्टाचा विचार होता. पण शेवटी डोक्यावर एक जखम करून तो पळून गेला. ती जखमेची खूण वाईट दिसते, म्हणून मी हा दागिना कधी काढून ठेवीत नाही."

राजपालने आश्चर्याने विचारले– "तर मग त्या दिवशी ती एका डोळ्याने आंधळी म्हातारी तुला घेऊन नदीच्या किनारी आली होती ती तुझी आई नव्हे?"

राजपालच्या या प्रश्नाचे बायकोला मोठे आश्चर्य वाटले. तिने विचारले– "ती म्हातारी तुम्हाला काय माहीत? तिने माझे पालन-पोषण केले. मी न्यायाधीशाची सख्खी मुलगी नाही, मी त्यांच्या भावाची मुलगी आहे. तुमच्या प्रमाणेच माझे आई-वडील मी लहान असतानाच वारले. एका डोळ्याने आंधळ्या त्या वृद्धेने मला सांभाळले. माझ्या काकांनी मला दत्तक घेतले आहे."

राजपालने काही ही न लपवता झालेलं सगळं बायकोला सांगितलं. ते ऐकून बायको थोडी सुद्धा रागावली नाही. ती म्हणाली– "त्या दिवशी मनकर्णिका घाटा वर जो वृद्ध आपल्याला भेटला होता, तो अवश्य ब्रह्मदेवच असला पाहिजे."

बहुरूपा वसुन्धरा

नारळाची झाडे

नारळाच्या झाडाला "कल्पवृक्ष" आणि 'हिरवे सोने' म्हटले जाते; कारण या झाडाच्या प्रत्येक भागाचा काही ना काही अुपयोग केला जातो.

नारळाचे पाणी हे विटॅमिन्स व खनिज पदार्थांनी युक्त असे बलवर्धक पेय आहे. त्याच्या कोवळ्या, खोबऱ्याबद्दलही हेच म्हणता येईल. वाळवलेल्या खोबऱ्याचे तेल काढले जाते. स्वयंपाकासाठी अुपयोगात येणाऱ्या प्रमुख तेला मध्ये हे ही एक तेल आहे. हे केसांसाठीही गुणकारी असते. साबण, शृंगाराच्या वस्तु व औषधांमधेही या तेलाचा अुपयोग केला जातो. तेल काढल्यावर राहिलेली पेंड जनावरांचे खाद्य म्हणून अुपयोगात आणली जाते. नारळाच्या करवंटीपासून रंगी-बेरंगी बाहुल्या व अन्य शोभेच्या

वस्तु बनवल्या जातात. नारळाच्या शेंडीपासून मजबूत अशा दोऱ्या, चटया वगैरे बनवल्या जातात. नारळाच्या झावळ्या झोपड्यांचे छत म्हणून व पानांच्या मधल्या काड्या झाडू (खराटे) साठी वापरतात. झाडाचे खोड खांबासारखे वापरता येते.

नारळाचे झाड जवळजवळ २५ मीटरपर्यन्त अुंच वाढते. नारळाचे रोप लावल्यापासून तीन-चार वर्षांत फळे येअू लागतात. चांगल्या जातीच्या झाडापासून दरवर्षी ३०० पर्यन्त नारळ मिळू शकतात. साधारण दोन महिन्यातून एकदा नारळ तोडले जातात.

पाण्यात राहणारे, गर्भ धारण करणारे, घोड्याच्या आकाराचे नर-प्राणी (मासे)

समुद्राचे पाणी जेथे अुथळ असते, तेथे हे पाण्यातले घोडे (मासे) रहातात. हे छोटे प्राणी फार विचित्र प्रकारचे जीव होत. अन्य माशांप्रमाणे ते आडवे पोहत नाहीत, तर अुभे पोहतात. यांचे तोंड दिसायला घोड्यासारखे दिसते. आपल्या दोन डोळ्यांनी ते चारी

दिशांना पाहू शकतात. यातील नर-प्राण्याखाली पिशवीसारखा एक भाग असतो. मादी नराच्या जवळ जाअून एका वेळी जवळ जवळ दोनशे अंडी त्याच्या पिशवीत सोडते. त्यानंतर पाच आठवडे हे नरच या अंड्यांचे रक्षण करतात. अंडी फुटून पिल्ले बाहेर यायच्या वेळी या पिशवीचे तोंड आपोआप अुघडते आणि पिल्ले बाहेर येतात.